februari 1962
jaargang 17 - no. 2

DE NIEUWE STEM

maandblad
voor
cultuur
en
politiek

DE NIEUWE STEM, maandblad voor cultuur en politiek, verschijnt de eerste van iedere maand.

Oprichters: N. A. Donkersloot - O. Noordenbos - H. J. Pos - J. M. Romein.

Redactie: de twee eerstgenoemde oprichters - T. Haan - Fr. de Jong Edz. - Ank Steenis, secretaresse - W. F. Wertheim / voor Vlaanderen: J. Kruithof.

De redactieraad bestaat uit: Prof. Dr. R. F. Beerling - Dr. J. J. Buskes - Mr. G. J. P. Cammelbeeck - J. B. Charles - Dr. B. Delfgaauw - Dr. P. J. Meertens - Dr. A. Romein-Verschoor - Prof. Dr. J. M. Romein - Th. van Tijn.

Uitgave: Uitgeverij „NIMO", Monnickendam
Kerkstraat 48-50 – Telef. (02995) 336 – Giro 256907

Vertegenwoordiging voor België:
Uitgeverij-Boekhandel S. M., „Ontwikkeling", Somerstraat 22, Antwerpen, tel. 33 86 59, postrekening 383 38

Men wordt verzocht kopij, recensie-exemplaren enz. niet te zenden aan de redacteuren persoonlijk, maar aan het secretariaat der redactie: Ank Steenis, Cavaljéplein 128, Purmerend, tel. (02990) 1438. Inzendingen worden alleen in behandeling genomen, wanneer de kopij getypt en persklaar is, postzegels zijn bijgevoegd en het adres op de kopij zelf is vermeld.

Correspondentie over abonnementen, losse nummers, betalingen e.d. aan de uitgever, respectievelijk Belgische vertegenwoordiging.

INHOUD:

Anthonie Donker, gedicht 65
B. V. A. Röling, Vrede op onze aarde? 66
Christiaan Terpstra, gedichten 79
Maria de Groot, gedicht 82
Prosper de Smet, Proeve tot beschrijving der lectuurgenoegens 84
Hedwig Speliers, gedichten 97
Leo Ross, gedichten 100
Rein Bloem, gedicht 102
H. G. Surie, Binnenbeeldig 103
Th. van Tijn, Zelfbeschikken 113
Kort Katangees bestek 118
Kort bestek 121
Ex Libris 122
Errata 126

GERRIT ACHTERBERG

Met alle wil en werktuig zocht
hij midden op de dag
in het ondergronds verborgene naar
de Leiding tussen zijn en dood.
Hij zwoegde zwaar
en vond het gat,
en laste het lood
tot onverbrekelijk metaal
van taal.
En hees zich daarna bovengrond,
zag eerst, verwonderd, rond
in het zonderling gewemel,
en hief dan als bij bliksemslag
de blik ten hemel.

In memoriam de dichter van de **Ballade van de gasfitter.**

Anthonie Donker

B. V. A. Röling

VREDE OP ONZE AARDE?[1]

Het „vrede op aarde" kan als een wens, als een hoop, als een verwachting klinken. Ik wil het liever formuleren als een vraag, als een twijfel, als een verontrusting. Vrede op aarde? Vrede op onze aarde? Dat is een vraag.

Over die vraag wil ik met U spreken. Om na te gaan welke mogelijkheden er voor de vrede zijn in onze wereld.

Het is wel goed eerst een ogenblik bij dat begrip „vrede" stil te staan. Er zijn vele opvattingen over „vrede". In zijn meest indringende zin betekent vrede het „gezamenlijk leven in gerechtigheid". Daarvan kan voorlopig in onze wereld geen sprake zijn, want de volken op aarde hebben verschillende opvatting over de vraag wat de gerechtigheid inhoudt. De ondervoede volken in de Afro-Aziatische wereld hebben daar andere opvattingen over als de weldoorvoede volken van Europa en Amerika. De vroeger gekoloniseerde volken denken over vele zaken anders dan hun vroegere overheersers.

Er is een begrip vrede dat minder inhoud heeft, maar daarom wellicht beter past in onze wereld. Dat is vrede in de zin van het ontbreken van militair geweld, het niet aanwezig zijn van oorlog. Voorlopig is het goed om vooral aan dat begrip aandacht te schenken. Als oorlog in de wereld kan vermeden worden, kunnen wellicht geleidelijk de volken naar elkaar toegroeien, zodat een algemeen begrip van gerechtigheid zich geleidelijk zou kunnen ontwikkelen.

Een dergelijk begrip vrede, in de zin van ontbreken

van de oorlog, betekent niet, dat er niets meer zou veranderen, dat de stand van zaken zou blijven als hij nu is. Afwezigheid van het gebruik van militair geweld betekent niet het verstarren van alle verhoudingen en het handhaven daarvan naar de stand van nu. Dat zou een onmogelijk vredesbegrip zijn. Want waar leven is, is verandering en moet er mogelijkheid van verandering zijn. Handhaving van het bestaande wordt begrijpelijkerwijs vaak geëist door degenen, die het goed hebben bij een bepaalde stand van zaken. „Vrede op aarde" is vaak gezongen door degenen die de macht hadden, en alles graag wilden laten zoals het was.

We hebben dat gezien in het eigen land in de tijd van de opkomst van de arbeidersklasse. Er zat toen bepaald een valse klank in „vrede op aarde", als dat betekende, dat er geen verandering zou komen in de bestaande toestanden van arm en rijk, van economisch machtigen en economisch hulpelozen. In die tegenstelling is grote verandering gebracht, bij ons niet door geweld en revolutie, maar geleidelijk, door begrip en aanpassing. Het resultaat blijkt in het tegenwoordig arbeidsrecht en de sociale voorzieningen. Dat proces van geleidelijke verandering is bepaaldelijk nog niet afgesloten, maar de scherpste en meest onverdragelijke kanten van de vroegere tegenstelling, die tot een klassenstrijd hadden kunnen leiden, zijn voorkomen. Vreedzame verandering bleek mogelijk, in het belang van allen.

In de wereld als geheel is de tegenstelling tussen arm en rijk nog steeds een bittere en een onverdragelijke tegenstelling. De welvarende wereld van Europa en Amerika vormt een schrille tegenstelling met de doodarme wereld der vroegere koloniën.

Als wij zeggen: vrede op aarde, als we ons voorstellen een wereld zonder oorlog, een wereld waar de noodzakelijke veranderingen niet door militaire geweldpleging tot stand komen, dan kan dat niet betekenen een wereld waarin die tegenstellingen van grote welvaart enerzijds en onmenselijke armoede anderzijds zouden blijven bestaan.

Vrede op onze aarde — een wereld dus waarin de

oorlog feitelijk zou zijn uitgebannen — is alleen mogelijk en denkbaar als de bereidheid aanwezig is vrijwillig mee te werken aan „vreedzame verandering". Daar zit het knelpunt. Vrede wil iedereen. De vraag is wat men er voor over heeft, welke prijs men voor de vrede wil betalen, welke veranderingen men bereid is te aanvaarden.

Juist omdat we spreken over een levende mensheid, dat is dus een steeds veranderende mensheid, is het pal staan voor de bestaande toestand niet zonder meer een vredelievende en een tot vrede bijdragende houding. Noodzakelijke veranderingen tegenhouden kan even weinig vredelievend zijn, als het streven naar verandering. Men zal steeds naar alle aspecten van een bepaalde conflict-situatie moeten zien, om te kunnen beoordelen wie het gelijk aan zijn zijde heeft: hij die de verandering wil, of hij die de verandering wil tegenhouden.

Vrede op onze wereld? Dat leidt tot de vraag: wat is dat voor een wereld, waarin de oorlog moet worden voorkomen. Wat zijn de meest opvallende en belangrijke aspecten van de wereld waarin wij nu leven? Wat zijn de belangrijkste bestaande problemen als we het hebben over de vredesmogelijkheden op onze aarde?

Het eerste, allesoverheersende probleem op het punt van oorlog en vrede levert de stand van de bewapening. Ik wil in enkele stellingen die wapensituatie tekenen.

1. Door de technische ontwikkeling werd het wapen onbruikbaar. En daarom werd de oorlog onbruikbaar, want op den duur zullen in een wereldoorlog ook de grootste wapens worden gebruikt. Daarbij komt, dat door de militaire wapens niet alleen het leven van de strijdende volken op het spel staat, maar ook van de niet bij de strijd betrokkenen, die door de radioactieve straling worden bedreigd. En, nog erger, het gaat niet alleen om de nu levende mensheid, maar ook over de komende generaties. Het moderne wapen bedreigt de mensheid in haar soort.

2. De wapensituatie is zelf het grootste gevaar ge-

worden dat de mensheid bedreigt. De volken maakten wapens ter beveiliging tegen gevaar. Op het ogenblik vormt de bewapening als zodanig een gevaar dat de mensheid als geheel bedreigt, het grootste gevaar dat de mensheid bedreigt.

3. De wapensituatie bedreigt niet alleen ons bestaan, maar ook onze moraliteit. Voor de laatste wereldoorlog zouden wapenen, zoals de atoom- en waterstofbommen, zonder twijfel beschouwd zijn als verboden wapens en zou het gebruik veroordeeld zijn als oorlogsmisdrijf. Ze zijn in hun werking méér verwerpelijk dan het verboden gifgas, méér stuitend voor het publieke geweten dan de verboden bacteriologische wapenen. We zijn al afgezakt naar een moreel lager niveau. Wij aanvaarden het massaal vernietigend wapen, en de theorie van het vergeldende „zwaard", dat zal neerkomen op de grote steden, op vrouwen en kinderen, dat tevens ongelukkige buitenstaanders treft en dat de mensheid in haar wezen aantast.

4. Naar veler mening is algemene en volledige ontwapening onder internationaal toezicht de enige uitweg. Dat werd unaniem aanvaard door de V.N. in 1959. De Nederlandse regering verklaarde bij die gelegenheid, dat algemene ontwapening „het centrale probleem van onze tijd is". Zo'n ontwapening is natuurlijk niet zonder risico's. Maar, zoals president Kennedy verklaarde voor de V.N.: „De risico's van ontwapening verbleken in vergelijking met de risico's van een onbeperkte wapenwedloop".

5. De bundeling van de Westerse militaire kracht in de NAVO stamt van vóór de Russische atoombom. Een tijdlang kon de NAVO veiligheid suggereren. Die veiligheid kan de NAVO niet meer geven. Immers de wapens zelf vormen het grootste gevaar. De NAVO-krachtbundeling kreeg daardoor andere functie: het Westen te maken tot een gelijkwaardige onderhandelingspartij, om tot algemene ontwapening te komen.

6. Die algemene ontwapening is dwingende eis, vitale noodzaak, levensvoorwaarde. Maar zij moet worden verwerkelijkt in de tijd van de Koude Oorlog, waarbij de Atlantische Gemeenschap en het Sovjet-blok, de

twee helften van de blanke wereld, tegenover elkaar staan in volstrekt wantrouwen en grote vijandschap.

* * *

Het is niet zo gemakkelijk deze „Koude Oorlog" in het kort te beschrijven, en duidelijk te maken hoe deze tegenstelling groeien kon, nadat men eerst gezamenlijk het misdadige Nazi-Duitsland had verslagen.

Eén ding dient vooropgesteld te worden: toen in 1945 een Amerikaanse en een Russische generaal aan het hoofd van hun legers, elkaar op een noodbrug over de Elbe ontmoetten om verder over het lot van Europa te beslissen, tekende dat de situatie. Uit de Tweede Wereldoorlog waren twee super-machten overgebleven: Amerika en Sovjet Rusland. En zij gedroegen zich zoals gemeenlijk ook vroeger twee super-machten dat gedaan hadden: argwanend tegenover elkaar, waarbij zij trachtten de gewonnen machtspositie zo voordelig mogelijk uit te buiten. Met andere woorden: het gedrag van Rusland kan gedeeltelijk verklaard worden als het gedrag van een plotseling machtig geworden nationale staat, die eindelijk de kans ziet te verwerkelijken wat reeds eeuwen werd verlangd.

Vele van de Russische stappen na de wereldoorlog moeten ook verklaard worden uit een in Rusland bestaande hevige angst voor het Westen. Vanuit dat Westen werd menige inval gedaan tot diep in het Russische land, door Polen, door Zweden, door Frankrijk onder Napoleon, door Duitsland in de Eerste Wereldoorlog, door de Westerse machten na de Eerste Wereldoorlog, door Duitsland in de Tweede Wereldoorlog.[2] Rusland kent een diepzittende historische angst voor het Westen. Churchill's telegram aan Montgomery tegen het eind van de oorlog — dat de aan de Duitse legers ontnomen wapens zó moesten worden opgeslagen, dat ze aan de Duitsers konden worden teruggegeven, als Rusland zich niet aan de afspraken zou houden — toonde het wantrouwen tussen de bondgenoten, maar het bevorderde de Russische angst. Enige tijd later volgde het beruchte telegram van Churchill

aan de Amerikaanse president — het telegram waarin voor het eerst de term „ijzeren gordijn" werd genoemd — waarin werd gewaarschuwd tegen Russische overmacht in Europa. Kort daarna vielen de atoombommen op Japan, het machtsevenwicht was daarmede weer hersteld. Maar Rusland beschouwde die bommen niet als de laatste bommen uit de Tweede Wereldoorlog, maar als de eerste grote gebeurtenis in de machtsstrijd tussen Oost en West: als demonstratie van de Amerikaanse macht, aanschouwelijk onderwijs over die macht met honderdduizend dode Japanners als leermiddel. Rusland kwam des te gemakkelijker tot die overtuiging, daar het beter dan wie ook op de hoogte was van de Japanse vredespogingen. De Russen wisten dat de bommen niet nodig waren om Japan tot capitulatie te brengen. En ze trokken gemakkelijk de conclusie, dat dus die nieuwe wapens tegen hen gedemonstreerd werden. De latere Amerikaanse weigering om het atoomgeheim te delen, versterkte hen in de opvatting, dat Amerika zich opmaakte voor een militaire machtsstrijd.

De historische angst, gegroeid in de loop der eeuwen, versterkt door wat men zou kunnen noemen, de existentiële angst, ontstaan uit een bepaalde uitlegging van Westerse stappen, werd nog verhevigd door wat men zou kunnen noemen de ideologische angst. Marx en Lenin hadden immers geleerd, dat het kapitalisme met de wapenen de zekere zegepraal van het communisme zou trachten tegen te gaan. Uit de communistische theorie vloeide voort, dat de kapitalistische landen Rusland zouden aanvallen. Dat versterkte de angst. Veel van wat Rusland deed kan uit die angst worden verklaard.

Rusland trad na de Tweede Wereldoorlog niet alleen op als eindelijk-machtige nationale staat, maar ook als het centrum van een revolutionaire beweging, als het land waarin het communisme een tehuis gevonden had, en dat zich in dienst had gesteld van de communistische wereldrevolutie. Dat verhevigde de angst aan de Westerse kant. Het communisme streeft immers naar wereld-revolutie. Er waren genoeg Russische uitlatin-

gen, bijvoorbeeld over de rechtvaardigheid van bevrijdingsoorlogen,[3] om het Westen te doen vrezen, dat Rusland streefde naar de wereldheerschappij, daarbij gebruik makend van het communisme en van communistische „vijfde colonnes". Men geraakte in het Westen overtuigd, dat de Sovjet-Unie uit was op verovering van de wereldmacht met de wapenen, door oorlog.

Angst daar, en angst hier. De Westerse houding werd bepaald door de overtuiging dat de Sovjet-Unie tot oorlog zou overgaan, zodra het daartoe machtig genoeg zijn zou. Daarom werd militaire verdediging nodig geacht. Daartoe ging het Westen zijn militaire macht bundelen, eerst in het Verdrag van Brussel, in 1949 in de Noord-Atlantische Verdrags-Organisatie. Maar Rusland zag deze defensieve machtsbundeling als een voorbereiding voor een agressieve oorlog. En werd in die mening versterkt, door de weigering van het Westen de Oder-Neisse linie te erkennen, en de weigering om te berusten in de Russische satellietengordel. Zo ontstond de breuk, die in 1947 in volle openbaarheid kwam.[4]

Sindsdien is er een wapenwedloop aan de gang, zoals nog nooit in de wereld vertoond. De technische ontwikkeling maakte wederzijdse verdelgingsmiddelen mogelijk van zodanige kracht, dat men in staat is elkaar desgewenst enige malen totaal te vernietigen.

De vraag, die gesteld moet worden is deze: is het ooit de bedoeling geweest van Rusland om de communistische zegepraal en de Russische wereldheerschappij te bevorderen door oorlog. Velen zijn daarvan overtuigd, en de Westerse politiek berust op de gedachte dat de Sovjet-Unie zal gaan oorlog voeren als zij de kans schoon ziet. Als bewijs voor die stelling beroept men zich op de Russische satellieten-politiek, de bouw onder militaire dwang van een gordel van satellieten tussen de Sovjet-Unie en het Westen. Was dit de eerste schrede op het pad van de wereldheerschappij, of was het angst? Na de Eerste Wereldoorlog was ook een gordel om Rusland gelegd: het „cordon sanitaire" van Clemenceau. Nu was het Rusland, dat als overwinnaar in de buurlanden de lakens ging uitdelen. Men kan de

satellieten-politiek van Rusland na de Tweede Wereldoorlog ook zien als uiting van angst, als een maatregel van staatsbeveiliging tegen het Westen.

De geheel andere houding van Rusland tegenover Finland, dat betrekkelijk vrij werd gelaten en dat men zonder enige moeilijkheid had kunnen inlijven, pleit voor de opvatting, dat de satellieten-politiek angstpolitiek was. In die opvatting is het recente optreden tegen Finland ook verklaarbaar: de Russische pressie neemt toe als er weer Duitse duikboten en een Duitse vloot in de Oostzee verschijnen. Vlak na de oorlog was Rusland vooral bang voor Amerika. Die vrees verminderde ná de Hongaarse opstand: Amerika greep toen niet naar de wapenen, zelfs toen niet. De laatste jaren groeit in Rusland de angst voor Duitsland. En ik moet U eerlijk zeggen: die angst is begrijpelijk. Begrijpelijker dan onze onverklaarbare korte memorie en vergoelijking van de tegenwoordige arrogante Duitse politiek en van de verontrustende Duitse eisen.

Het blijft een moeilijke vraag: wat zijn de drijfveren van de Russische buitenlandse politiek: staatsbeveiliging of het streven naar de communistische wereldheerschappij?[5] Meer en meer zijn er velen overtuigd geraakt, dat de Sovjet-Unie nooit van plan was het Westen militair te gaan veroveren. George Kennan, de vroegere Amerikaanse ambassadeur in Moskou, nu ambassadeur in Belgrado, heeft dat met klem van redenen betoogd. Volgens hem is het onjuist te stellen: de atoombom heeft ons de Russische militaire bezetting bespaard. Kennan concludeert op grond van zijn ervaring gedurende die jaren als ambassadeur, dat de Sovjet-Unie nooit het plan had om het Westen aan te vallen.[6] En die opinie wint terrein onder de deskundigen. Velen zijn geleidelijk overtuigd geraakt, dat men moet onderscheiden tussen de Sovjet-Unie als nationale staat en de Sovjet-Unie als centrum van het communisme. De Sovjet-Unie als staat streeft in grote achterdocht en hevig wantrouwen naar nationale veiligheid, is beheerst door een groeiende angst voor Duitsland, dat immers de oude grenzen terug wil en voortdurend aandringt op eigen atoomwapens, en wil bepaaldelijk

geen oorlog. De Russische regering weet te goed, dat daar de Sovjet-Unie aan zou ten onder gaan. De Sovjet-Unie als centrum van het wereldcommunisme streeft naar het verbreiden van het communisme met alle middelen, behalve de militaire oorlog. Het is daarbij veel meer geïnteresseerd in de Afro-Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen, dan in West-Europa dat voor het communisme, blijkens de na-oorlogse verkiezingen, verloren ging. In de jonge, doodarme landen, daar ziet men zijn kansen.[7]

Maar als dat waar is, rijst de vraag of de Amerikaans-Westerse politiek na de oorlog een erg verstandige politiek was. Die politiek ging ervan uit, dat de Sovjet-Unie op oorlog uit was, en dat gestreefd werd naar de communistische wereldheerschappij door de oorlog. Vandaar de enorme Westerse bewapening, vandaar de poging om de communistische uitbreiding in de Afro-Aziatische wereld door de wapens tegen te houden. Dat zou fatale politiek kunnen zijn. Want de er uit ontstane wapenwedloop kan niet anders dan op oorlog uitlopen. En de ware maatregelen tegen uitbreiding van het communisme worden verwaarloosd.

De Koude Oorlog, het conflict met de Sovjet-Unie in zijn twee gedaantes, bergt duidelijk twee gevaren: de oorlog, waaraan de beide tegenstanders zouden ten onder gaan, en de communistische zegepraal, waarbij het Westen zijn wijze van leven op grove manier zou verstoord zien. Wij zijn het in het Westen eens, dat we geen oorlog willen, en geen communisme. Het meningsverschil dat zich geleidelijk in het Westen ontwikkelt, betreft de vraag of wij wel een politiek voeren, die de oorlog zal voorkomen, en die de communistische zegepraal via de jonge landen zal kunnen verhinderen.

De heersende opvatting is, dat het al een soort landverraad is, die vraag te stellen. Steeds meer wapens, steeds betere wapens, dat is het geldende patroon. Twijfel omtrent onze politiek wordt gezien als ondermijning van de Westerse kracht. Geleidelijk is men erin geslaagd de opvatting te verbreiden dat communistisch Rusland het volstrekte kwaad vertegenwoordigt. De Russische regering wordt door velen beschouwd erger

te zijn dan Nazi-Duitsland, de duivel in mensengedaante, waarmede geen overeenstemming mogelijk is.

Het is niet mijn bedoeling om Rusland te verdedigen, om een goed woord te zeggen voor de vele gruwelen die het beging. De wreedheden die in Stalin's tijd begaan werden, blijven ten hemel schreiend. De Russische dictatuur blijft voor ons even verwerpelijk als welke andere dictatuur.

Maar een geheel andere kwestie is: hoe moet onze politiek zijn ten aanzien van dit Sovjetblok, dat er nu eenmaal is, waarmede we op één aardbol wonen, en dat ons voor de keuze stelt: samen op die aardbol te leren leven, of samen er te gronde te gaan. Om die politiek te bepalen moeten we zo objectief mogelijk de feiten, de werkelijkheid bestuderen. De volstrekte zwart-wit tekening die in het Westen gebruikelijk is, is zinvol en begrijpelijk als we ons voorbereiden het met de wapens te gaan uitvechten. In zo'n geval kan men de tegenstander niet zwart genoeg schilderen, dat bevordert de vechtlust en vergemakkelijkt het doden.

Maar oorlog met de Sovjet-Unie is het einde van de blanke wereld. Zoals de Amerikaanse minister van Defensie in 1958 op grond van een Pentagon-rapport mededeelde, zou een nucleaire oorlog met de Sovjet-Unie naar schatting ertoe leiden dat 160 miljoen Amerikanen zouden sterven, 200 miljoen Russen, en iedereen in West-Europa en Engeland. Dat was in 1958. Sindsdien nam de wederzijdse verdelgingskracht toe. Dergelijke oorlog moet dus voorkomen worden. Dat is voor de Sovjet-Unie even grote noodzaak als voor de Westelijke wereld.

Maar als het dus volstrekt noodzakelijk is om met Rusland tot een vergelijk te komen om die alles vernietigende oorlog onmogelijk te maken, dan is het niet meer verantwoord om domweg te blijven staan bij de zwart-wit tekening, en in het wilde weg, zonder enige nuance, de Sovjet-Unie te beschuldigen van alles, wat kwaad en verachtelijk is. Als een overeenstemming nodig is, dan is het nodig zo scherp mogelijk te zien naar de werkelijkheid. Dan wordt het van belang te constateren, dat sinds 1956 herhaaldelijk in de Prawda

werd betoogd, dat aan een nucleaire oorlog ook de Sovjet-Unie zou ten gronde gaan. Dan wordt het van belang nauwkeurig de Russische acties en reacties te analyseren, om vast te stellen wat de doeleinden zijn van de Sovjet-Unie en met welke middelen zij die doeleinden wil bereiken.

Het is mijn stellige overtuiging, dat de Sovjet-Unie geen oorlog wil. Het is ook mijn stellige overtuiging, dat de Sovjet-Unie het ernstig meent als zij zegt de algehele en volledige ontwapening te willen. Het wordt hier in Nederland vaak in twijfel getrokken. Ambassadeur Wadsworth, die jaren met de Russen onderhandelde, sprak uitdrukkelijk als zijn overtuiging uit, dat de Russen ernstig gemeend streven naar algehele ontwapening.[8]

Het is evenzeer mijn stellige overtuiging, dat de Sovjet-Unie streeft naar de wereldrevolutie en dat zij die wereldrevolutie wil bereiken via de onderontwikkelde gebieden, door economische en ideologische agressie, gekuip, geknoei, gewroet. Maar niet door oorlog. Noch de geschiedenis van Korea, noch die van Laos, bewijzen het tegendeel.

* * *

Daarmede zijn we gekomen op het derde aspect van onze wereld: de jonge, technisch laag ontwikkelde landen, die na de Tweede Wereldoorlog onafhankelijk werden. De oorlog zet nu eenmaal dergelijke ontwikkelingen in beweging. Na de Napoleontische oorlogen werd Zuid-Amerika onafhankelijk, na de Tweede Wereldoorlog kwam een einde aan de koloniale periode in Azië en Afrika. Het gebeurde allemaal niet zonder pijn en moeite. Engeland slaagde het beste erin om gratielijk het empire te likwideren. Maar het kon bogen op langere ervaring, en lessen trekken uit de vrijwording van Noord-Amerika, Canada, Australië en Nieuw Zeeland. In de meeste gevallen voltrok zich die emancipatie in bloed en tranen. Men denke aan onze politieacties, de Franse strijd in Indo China, het drama van Kongo. De volken van Europa waren eenvoudig niet in

staat in te zien wat er gedurende de oorlog in hun koloniën was geschied. En nadat de zwaarste klappen gevallen waren, bleven vaak restant-problemen over, zoals bij ons over Nieuw-Guinea, waarop zich alle spijt en wrevel richtte om de verloren posities.

Die restant-problemen waren mede oorzaak, dat Europa het niet opbracht volledig de bakens te verzetten, de nieuwe verhoudingen te aanvaarden, en de politiek te voeren ten aanzien van de nieuwe onafhankelijke staten, die geboden werd door de wereldsituatie. De statistieken van de V.N. over de vroegere koloniale gebieden onthulden een ontstellende achterstand in het onderwijs, en een beschamende honger en armoede. Simpele overwegingen van sociale rechtvaardigheid eisten massale steunverlening. Wat tot nu toe daaraan gedaan werd is volstrekt ontoereikend. Hulp is niet alleen morele plicht, maar ook politieke noodzaak. Immers door die hulp kon voorkomen worden dat de jonge landen, gegrepen door het voorbeeld van de Sovjet-Unie, naar communistische dwangmethodes zouden grijpen om op die wijze zo snel mogelijk tot iets meer welstand te komen.

Het is op het ogenblik zo, dat de Atlantische Gemeenschap en het Sovjetblok werven om de gunst en de goodwill van de Afro-Aziatische en Zuid-Amerikaanse wereld. Maar wij worden in een opbouwende politiek belemmerd door de laatste koloniale kwesties. Onze Nieuw-Guinea-politiek was kortzichtig en rampzalig, slechts geschikt om ons van Azië te vervreemden en het communisme in de kaart te spelen.

Deze drie elementen, de wapensituatie, de koude oorlog en de jonge landen bepalen de wereldsituatie, waarin de kwestie van oorlog en vrede speelt. Zij zijn nauw met elkaar verweven. De atoomkracht, die via de koude oorlog het einde van ons allen zou kunnen betekenen als er een oorlog zou komen tussen de Atlantische Gemeenschap en het Sovjetblok, zou de energiebron kunnen zijn waardoor een menswaardig bestaan voor ieder op deze wereld zou zijn verzekerd. De mensheid staat voor een keuze. Er is slechts nodig, de moed om de werkelijkheid onder ogen te zien, en

het vertrouwen in de Westers-democratische levenswijze.

Vrede op onze aarde? Het is een vraag, waarvan het antwoord van onszelf afhankelijk is.

1 Voordracht, uitgezonden door de V.P.R.O. op 26 december 1961.

2 Nader daarover **Arnold Toynbee: The World and the West,** Oxford University Press 1953, blz. 2 v.v.

3 Over de wisselende Russische theorie over de oorlog zie men: **Irving Lewis Horowitz: The idea of war and peace in contemporary philosophy,** New York 1957, blz. 126 v.v.

4 Korte en duidelijke analyse van de „Koude Oorlog" vindt men in **Fred Warner Neal: U.S. foreign policy and the Soviet Union,** Center for the Study of Democratic Institutions, Santa Barbara, California, 1961.

5 Over de moeilijkheid uit te maken wat de Russische drijfveren waren voor bepaalde daden van buitenlandse politiek, verg. **Raymond Aron: La société industrielle et la guerre,** Paris, 1959, blz. 88 „La rivalité de Washington et de Moscou s'interprète tout à la fois en terme de puissance et en terme d'idéologie, sans qu'on puisse dire avec certitude si, dans l'esprit des dirigeants, la puissance est au service de l'idéologie ou inversement". Neal constateeert betreffende de twee aspecten, staatsmacht en ideologie: „These two aspects of the Soviet Union have sometimes been in conflict, and when they have been, invariably Soviet national interest has triumphed over Soviet revolutionary interests" (o.c. blz. 8).

6 Verg. **George F. Kennan: Russia, the Atom and the West,** London, 1959, blz. 41 v.v.

7 Daarover **Walter Lippmann: The Communist World and Ours,** London, 1959, blz. 41 v.v.

8 James J. Wadsworth, die een tijd lang onder Eisenhower de ontwapeningsonderhandelingen leidde, gaf als zijn overtuiging te kennen „The Russian government has every intention of living up to any agreement they may make from the standpoint of nuclear tests or the larger area of disarmament" (New York Times, 18 jan. 1961, blz. 6, als geciteerd bij Neal, o.c. blz. 42). Welke noodsituatie – van binnenlands-politieke of buitenlands-politieke aard – geleid heeft tot een wederom beginnen van de kernproeven, is nog niet duidelijk. Het betekende inderdaad een terugkeer tot een handelwijze, die door Chroestjow herhaaldelijk, terecht, als misdadig was gebrandmerkt.

Christiaan Terpstra

SWAENTJEN SMIDT'S BAEIJ

> *„Anybody can hand down his memory by imposing it on a mountain or a river."*
> Sir Arthur Conan Doyle, The Lost World.

De maan kaatst op de verre ijskap blauwig wit.
De onderkoelde zee zwiept pekel in de stagen;
de brug, het want, de masten zijn met ijs beslagen.
„Is dat de kaap niet voor de baai van Zwaantje Smit?

Het zal wel weer een toer zijn om het ding te ronden —
je ziet een streek naar bakboord nog die witte staart,
maar er is kans dat het daarachter wat bedaart —
't zou mij wel goed zijn als we daar wat luwte vonden."

Wie was die Zwaantje Smit, en welke kapitein
liet achter storm en steengruis en een sneeuwgordijn
haar naam daar achter om zichzelf aan vast te
klampen?

Er zijn daar voor de luchtvaart nu wat rode lampen,
en op een later niet herdrukte zeekaart staan
wat potloodstrepen van een halfverwiste naam.

> *De baai van Zwaantje Simt ligt aan de Westkust van Groenland; dus aan Straat Davis, ergens tussen Godthaab en Upernivik. Ze zou daar althans kunnen liggen wanneer de oude Hollandse namen daar bewaard waren gebleven. Dat zijn ze echter niet, en een poging mijnerzijds om via een bevriende reiziger in die streken de Groenlanders (de zgn. Eskimo's) weer in het Nederlandse regionalisme te betrekken zijn op niets uitgelopen . . .*

HOOK TO HARWICH

Dagelijks, echter niet op 25-XII
(Spoorgids, tabel 13b)

(I) HOEK VAN HOLLAND

De trein klimt moeizaam voort; het spoor loopt dood,
en 't lijkt of er een helling moet genomen.
Dit is ons allerlaatste onderkomen:
de trage nachttrein voor de Harwichboot.

't Steeds wijder zeegat, in de wind verloren,
flitst groene dobberlichten uit en aan,
die ver en eenzaam in de vaargeul staan —
tot in de bocht der laatste wisselsporen

men boven 't leeg en monsterachtig groot
station de stoom ziet van de ferryboat,
en in de storm de trans van al haar lichten —

het zwarte schip, dat trillend elke nacht
— één uitgezonderd — de minuten wacht
die 't scheiden van zijn korte vergezichten.

(II) HALVERWEGE

Men komt aan boord, en in een ander land
— met twaalf en zes, een geur van cigaretten;
mahoniehout en ongeschreven wetten —
waar op een veerboot zelfs een haardvuur brandt.

Wie eenmaal in de nachttrein heeft gereden
tot aan de oever van de horizon,
kan niet terug. Er rijdt geen trein weerom
van vege toekomst naar een vaag verleden.

Wie hier aan boord passage heeft verkregen,
die heeft voor goed het vasteland verlaten;
zelfs als de fluitstoot in de mist hem wekt

van het scharlaken vuurschip halverwege
ziet hij maar nàuw de rij patrijspoortgaten
van 't zusterschip, dat naar de Hoek vertrekt.

DE REKENMACHINE

Al Uw berekeningen in één ogenblik
(Folder)

Er staat op mijn kantoor een telmachine
die aangeslagen cijfers registreert,
vervolgens overzichtelijk groepeert
en afdrukt op een lange serpentine.

Men tikt gewoon met wijs- of middelvinger
op kleine zwarte toetsen de bedragen,
en als men een getal heeft aangeslagen
draait men een kwartslag aan een korte slinger.

Dan wordt niet slechts de bate opgetekend,
maar met een tandwerk dat is ingebouwd
meteen de som der hele reeks berekend.

Het toestel werkt discreet en zonder fouten,
en het vereist geen ander onderhoud
dan inkt, papier en olie voor de bouten.
———————

De cijfers op de rol zijn evident:
de kleine staan voor de verdroomde nachten,
de grote voor het 's morgens weer verwachte.
De som is slechts aan 't apparaat bekend.

't Is zinloos, onder 't werk te informeren
want het versleutelt in zijn stalen code —
hoevéél te veel men al heeft opgeboden
kan enkel maar de laatste aanslag leren.

Er is garantie op het apparaat,
want God zelf heeft de wieltjes aangedreven
en in zijn cijfers staat het resultaat.

Eén kwartslag nog, dan staat de hele som,
in 't raderwerk nog steeds latent gebleven,
op 't scheurpapiertje feilloos opgeschreven.
De laatste aanslag haalt de slinger om.

BEATRIJS

(bij de overgang na zeven herfsten van nederlands naar theologie.)

Met dichten heb ik vlees en bloed verloren
en ieder, die mij aanziet, raadt mijn kwaal
en wenst mij toe opnieuw te zijn geboren,
ver van de vissen en de woordomhaal.
Het brak gesternte heeft mijn smaak bedorven
voor alles wat men langs de straten kraamt
en was ik twintig eeuwen terug geraamd,
ik zou in katakomben zijn gestorven.
De griekse chi betovert met zijn teken
mijn stem en niemand kan dat zegel breken.

Zeven herfsten geleden kwam ik hier
vanuit mijn kloosterstad met kniehoog gras,
en liep al gauw onhoorbaar uit de pas,
streelde de schors van bomen, mijn vertier.
Er is geen boom in deze harde stad,
die niet mijn hand kent als een zeldzaam blad.
Van vogels, die nog ongeboren zijn,
ken ik de namen beter dan latijn.
Liefst had ik altijd stilte toegevoegd
aan deze wereld, die het woord behoeft.

De stad bedwelmde mij als een gedicht,
dat zijn verborgen inhoud vinden laat.
Havenkwartieren, waar de branding slaat
tot in het breedstromende morgenlicht,
de pleinen met hun donker binnenrijm,
de assonance van lantarenpalen
met lampionnen in versierde zalen,
het allerfeestelijkste: vrij te zijn
en met een air alsof het eeuwig is
aanbeden zijn als beelden in een nis.

Zeven herfsten geleden reikt mijn spijt,
toen ik een koer van middeleeuwse straten
vervoerd door eigen zingen heb verlaten
en de getijden van mijn ziel ontwijd.
Ik werd een dok waarin het schip verroest,
een havenhoofd waarbij de stroom stilstaat,
een kade waar vergeten lading soest,
het ingedamde water dat ik haat.
Ik zal, naar de belofte eens gedaan,
Gods sleutel steken in dit vrij bestaan.

Straks ga ik weer met tressen licht bekleed
en in een korte mantel manestralen.
De zon doet al haar best om af te dalen
langs trappen die geen sterveling betreedt.
Ik ken het hart waartoe de stad inkeert,
omdat het met het mijne is verwant.
Ik ken de plaatsen waar het werd bezeerd
en op mijn tenen spreek ik waarheid, want:
de joden zijn hier niet terug gekeerd.
Hun pijn sneed lijnen in mijn kinderhand.

Zeven herfsten ontbladerde mijn leven
gedweeër tussen de ontwrichte bomen,
die, zonder hart, de voltreffer ontkomen,
bladerend in het verleden fluisteren bleven.
En wat mijn ogen nog aan pijnen zagen
in vrede die haar weelde niet kan dragen,
het is te veel er hier van te gewagen.
Ik weet, al kan het niet, hoe het hier was:
tussen wat vodden en een waterpas
de Heer, de dovenetel in het gras.

Ik leef alleen, ik ken de dode talen.
Ik moet altijd een dodenhuis bewonen.
Gestorven stemmen doen mij hun verhalen
en wijsheid, die in hen is opgekomen.
Ik weet, dat ook de liefsten hier niet blijven,
maar plotseling heengaan zonder afscheid nemen,
dat ik die ene zin niet meer kan schrijven,
en die blijft altijd door mijn dagen wenen —

Ik weet zo weinig, maar ik weet het einde
en dat zeven herfsten heilig kunnen zijn.

De straten zijn vaak donker van de regen,
versteende katakomben waar ik thuishoor.
Alleen de vis laat zich steeds schraler wegen,
— zijn er nog broeders onder mijn gehoor? —
Een eigenzinnig gids tussen fossielen
van vroomheid zal ik zijn tot allen knielen.
Ik heb naar waarheid mijn verhaal gedicht.
Een brandbaar vers gloeit aan onder mijn handen
en vonkt, ik zal nog vaak mijn vingers branden.
De Heer zij met u in het morgenlicht.

Prosper de Smet

PROEVE TOT BESCHRIJVING DER LECTUURGENOEGENS

Gisterenavond, terwijl ik geduldig mijn aanwezigheid schonk aan mijn gezin, flitste nu en dan een gevoel van blijde verwachting open in mijn hart. Gedurende één seconde bleef het naamloos, mijn verstand reageerde iets te laat op de gelukimpuls, maar als hij even aanhield achterhaalde ik snel de oorsprong ervan: ik had bij de middagboterham op het werk, een stuk gelezen in de „Selected Essays" van George Orwell. Ik was getroffen geworden door klaarheid en kracht in de uitdrukking der gedachte. Nu had ik de zekerheid een goed uur door te brengen met een goed boek en ik verheugde mij er op.

Dit in mij steeds weer groeiende gevoel, was nog

niet het jachtig verlangen naar het vervolg der avonturen van mensen die de schrijver reeds in uw bloed heeft gemengd. Neen, het was een zuiver en onbezoedeld verwachten, best te vergelijken met de opwellende gevoelens bij prille verliefdheden. Ge kent het meisje en het boek nauwelijks en ge geeft zelf aan uw geluk de smaak die ge verwacht. Ik stelde mij dus het hoogste lectuurgenoegen voor, terwijl ik mij verder wijdde aan het huiswerk van mijn zoon. Langzamerhand begon ik meer en meer aan boeken en aan lezen te denken; ik proefde en ontleedde verwachtingen en stemmingen die, de in de laatste weken, gelezen boeken bij mij hadden opgewekt en nagelaten, en begon in gedachten een stukje te schrijven over vreugden en ontgoochelingen bij de lectuur.

Dit gebeurde gisterenavond. Ondertussen heb ik reeds verder gelezen in de „Essays" van George Orwell en ik kan dus evengoed met dit boek aansluiten bij mijn inleiding. De blijde verwachting is nu verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor een gevoel van bevrediging. Het geheim is ontsluierd, ik kreeg ongeveer wat ik verwacht had. Ik verkeerde een paar uur in de aanwezigheid van een verstandig man die ten mijnen behoeve zijn gedachten heeft uitgeklaard, en ze duidelijk en scherp formulerend op papier heeft gezet.

De onderwerpen behoren tot mijn interessegebied. Ze worden behandeld, zonder toegevingen aan meerderheid, moraal of gevestigde meningen. De taal wordt gebruikt in dienst van de uitdrukking der gedachten. Geen demagogie met adjectieven om mij weerloos te maken, mij te bedwelmen met rhetoriek. Een mens, die schijnt verstandiger te zijn dan ik, denkt voor mij, doet mij met hem mededenken, zonder dat ik de inspanning moet leveren. Maar toch geniet ik gedeeltelijk de vreugde van de activiteit, want ik lees. Ik volg met steeds groter vertrouwen een gids. Ik word opgenomen in de roes van een geestelijke ontdekkingstocht. Het is alsof ik zelf denk, maar ik moet mij niet bekommeren om het reeds gedachte, dat in de mist van mijn geheugen dreigt te verdwijnen, want ik heb alles klaar en herneembaar voor mij. Ik kan toejuichen, mijn

wenkbrauwen fronsen, even bedenkelijk het hoofd schudden, ergens iets aanstrepen. Dat is lezen!

Dit soort boeken schenkt mij bijna het grootste lectuurgenoegen. Het beruchte licht dat uit de schok der ideeën zou moeten spruiten — (wrevel spruit uit zo'n schok, vermoeidheid, heesheid en ruzie) vind ik bij een paar gemoedelijke filosofen die mij alles met de pen hebben vóórgekrabt. Bertrand Russell b.v., de Chinees Lin Yutang en nog een paar van die rare vogels. Maar hoe moeilijk zijn sommige denkers niet te ontcijferen!

Ofwel ben ik niet in staat de gedachten van ingewikkelde volzinnen af te romen, ofwel schrijven de filosofen onduidelijk, vaag duister. Misschien kunnen zij tot hun verdediging beweren dat de waarheid over mens en kosmos veelzijdig is en dus moeilijk in woorden te vatten. Daarop zou ik antwoorden: als de wereldconstellatie zo ingewikkeld is dat ze niet in eenvoudig proza kan uitgedrukt worden, heeft het geen zin er verder over na te denken.

Omdat er dus zo weinig klare denkers zijn — of denkers die hun gedachten op het niveau van mijn bevattingsvermogen formuleren — lees ik in hoofdzaak boeken die met literaire pretenties op de markt worden gebracht.

Maar na de poëzie van Hugo Claus en het proza van Johan Daisne, voel ik dikwijls de behoefte aan een dik, spannend avonturenboek. Mij avonden aan een stuk verloren lezen, meegesleept worden: hoge bergen, diepe gevaren, sneeuwmensen, de haaien rond de Kon-tiki, Fabrice del Dongo in de gevangenis, of luchtgevechten, zelfs revolverduels, ontsnappingen, 20.000 mijlen onder de zee, miljoenen lichtjaren in de ruimte, enzovoort, enzovoort.

Maar er zijn zovele dikke boeken die als spannend en avontuurlijk door de literaire publiciteit worden aangeprezen.

Wikkend en wegend kwam ik voor een paar weken tot de ontdekking nog niets over de oorlog in Rusland te hebben gelezen. De oorlog, het avontuur van onze tijd. En al die Duitsers die ik hier met ongekreukte uniformen heb gezien eens hun nederlaag zien onder-

gaan. Mijn keus valt op „Het vlees is geduldig" van Willy Heinrich. Het kon evengoed een ander boek zijn geweest. Vier tot vijf centimeter in de rug. Meer dan vijfhonderd goed gevulde bladzijden.

Wat boeien betreft word ik bediend. De Duitsers zijn tot in de Kaukasus durchgestossen maar nu moeten zij zurück. Een patrouille wordt alleen achtergelaten. In de duisternis ritselen de Russen. Op de toppen der laarzen sluipt de patrouille terug. Stuit tot op de vijand. Kreten in de nacht, het blaffen der geweren, doodsreutels, handgranaten, heldendaden, lijken, bloed, enzovoort, enzovoort.

De helden zijn van het TE tragische soort, maar dat schijnt niet anders te kunnen in oorlogsboeken. Toch geeft dit boek werkelijkheid uit de eerste hand. Het voornaamste is: ik heb nu waarnaar ik verlangde, ik word meegesleept, ik lees mij verloren, één avond, twee avonden, drie avonden . . . Maar de derde avond reeds ben ik vermoeid. Uren en uren reeds verkeer ik in die gespannen atmosfeer. Mijn honger naar avonturen is reeds gestild. Maar het boek is niet uit, ik ben pas goed over de helft. Ik zou mijn vrijheid terugwillen, maar het gaat niet. Vijf volle avonden moet ik lezen eer de schrijver mij loslaat. Dan kijk ik op en na even te hebben uitgeblazen werp ik een blik achter mij om de balans op te maken. Ik weeg de uren die ik doorlas: ze hebben geen gewicht. Ze hebben mij niets anders gebracht dan gespannen zenuwen. Iets in de zin van Hitchcock, maar helaas, oneindig veel langer. Vijf honderd bladzijden lang geboeid worden is lastig. Maar er is nog iets: Bij de essays van George Orwell kon ik mijn geest volledig open laten staan; geest en hart en zinnen zelfs; geen enkel onderdeel van mijn ontvangstapparaat werd gekwetst door een te krachtige uitzending. Ik was in harmonie met mijn lectuur. Daardoor ging het genoegen in mij spinnen als een kat. Maar dit oorlogsboek is wreed. Tanks verpletteren gewonden, handmitrailleurs maaien van dichtbij mensen weg, bloed spat langs alle kanten, gewonden worden beestachtig afgemaakt, enzovoort. Nu schijnt het Amerikaans-statistisch bewezen dat de hoofdinteresse

van het publiek gaat naar sex en geweld. Voor liefde ben ik te vinden, alhoewel ik ook daar de voorkeur geef aan een verleiding boven een verkrachting. Voor wreedheid en geweld als ingrediënt van mijn lectuur ben ik echter afkerig. Mij interesseert wel de oorlog in Rusland, het gedrag der Duitsers, maar voor te veel tonelen moet ik half de ogen sluiten. Ik kan mijn verbeelding niet in volle vertrouwen aan de schrijver overleveren. Ik moet ze zelf in toom houden. Die moorden, die afgeschoten hoofden, natuurlijk, 't is oorlog, het hoort erbij, maar ik sta voortdurend in het verweer, ik zend de beelden door zijn pen uitgezonden half ontvangen terug. Begrijpt ge: ik lees in een verwrongen houding, vandaar mijn vermoeidheid. Ik heb het reeds dikwijls ondervonden: als de spanning te groot wordt, zonder dat ik volledig kan opgaan in helden en gebeurtenissen laat de lectuur een slechte indruk na. Volledig opgaan in de helden, is zich bewust of onbewust indentificiëren met de helden. Als deze nu iets doen of iets beleven waarvan gij zelf afkerig zijt dan blijft gij buiten het boek op afstand toekijken, weigerig en afkerig.

Objectief gezien zou ik de schrijver moeten loven. Is het geen prestatie aan een lezer een week lang adembenemende lectuur te bezorgen? En heb ik niet juist gekregen wat ik verlangde: een dik spannend avonturenboek? Ja, maar nu zie ik het: dit verlangen was onredelijk. Het was het verlangen van een gulzigaard wiens ogen groter zijn dan zijn buik. Honger spiegelde mij als kind bergen pannekoeken met stroop voor. Als ik die berg binnen had was ik onpasselijk. Ik had een indigestie precies zoals Willy Heinrich mij ene indigestie heeft doen lezen aan zijn oorlogsboek. Grote lectuurhonger doet de verwachting rijzen naar literaire pannekoeken. Men wil nog eens als kind overdonderd worden door vreemde gebeurtenissen, en van het eerste tot het laatste woord met open mond zitten luisteren.

Dit verlangen houdt er geen rekening mee dat voor de volwassene, die reeds een paar duizend boeken verslond, alles veel juister moet gewikt en gewogen

worden, geschoteld en gelepeld zijn, wil hij nog toegeven uit zichzelf te zijn gerukt, op te zijn gegaan in een andere wereld dan de zijne.

Van deze „dulle" honger van ieder lezer zijn de uitgevers de dag van vandaag zeer goed op de hoogte. Ze leveren de boeken per onderwerp: een vol boek met detectives, een boek vol met cow-boy's, naakte vrouwen of oorlogshelden. Aan dit verlangen van publiek en uitgevers voldoen ook mensen met veel talent.

Zijn er mensen met talent onder de detectiveromanschrijvers? Onder die producenten van lectuurevasie met geprefabriceerde elementen?

Het is twintig jaar geleden dat ik nog zo'n boek las. In de laatste tijd heb ik echter van verscheidene zeer goede schrijvers de schaamteloze bekentenis gehoord dat ze detectiveromans lezen. En ook de literaire publiciteit staat niet stil: men hoort soms van Perry Mason, Hector Poirot en andere detectives spreken alsof het werkelijk literaire personages waren in de zin van vader Goriot, Madame Bovary of Laarmans.

Ik wend mij tot een beroemd fabrikant; Erle Stanley Gardner „Het dubbele fotomodel". Een schoon meisje op het omslag: Sex. Nieuwsgierigheidsopwekkende, goed gedialogeerde aanvangshoofdstukken. Maar langzamerhand word ik gewaar hoe ik in een kringetje werd rondgeleid in afwachting van de eindonthulling. Ik wil echter het experiment voortzetten. De laatste hoofdstukken kom ik slechts zuchtend door. Bij het einde werp ik het boek kwaad op de grond. (Wat ik tot hiertoe alleen met „La femme de trente ans" van Balzac heb gedaan.)

Wat heb ik gehad? Een ganse avond gepraat, gepraat, gepraat. Dan kon er evengoed familie op bezoek zijn gekomen. Nu heb ik zelfs geen mens gezien. Alleen poppen die praten, praten en praten. En dit soort lectuur schijnen verstandige mensen als ontspanning te lezen? Schrijvers zelfs? Als dit werkelijk zo is, dan staaft dit feit mij in de overtuiging dat de meeste letterkundigen slechte lezers zijn, en dat zij hoegenaamd het recht niet hebben de schilders hun cultuur-

loosheid te verwijten.

Ik lees, gedeeltelijk uit interesse voor de literatuur, grotendeels uit nieuwsgierigheid naar het gedrag der mensen, die ik van binnenuit wil leren kennen. Een schrijver die zichzelf bewust of onbewust blootgeeft, of die het boekje van zijn helden openlegt. Contact hebben met mensen, zonder dat ze mij kunnen embeteren. *Dat* is voor mij het genoegen van de lectuur. Daarom ontgoochelt mij nooit een mislukte literatuurachtige roman zo erg als dit detective verhaal: omdat de schrijver ten minste een poging heeft gedaan mij met mensen in contact te brengen, en ik ben zeker in aanwezigheid van een visie van een mens op mensen. Wat het niet goed? Tot daar. Mijn interesse voor wat literatuur wil zijn werd toch voldaan. Ik noteer: nog een worp naar de onsterfelijkheid mislukt. Ik heb de voldoening mijn belezenheid te hebben opgevoerd en het vooruitzicht plezierig kwaad te kunnen spreken van de schrijver tegen mijn vrienden. En dit ook nog: slechte literatuur is altijd vervelend zodat men ze voor een kwart gelezen terzijde kan leggen, wat helaas niet altijd het geval is met boeiende confectie.

Genoeg over de ontgoochelingen nu. Ik kijk het rijtje boeken langs dat ik de laatste weken las. Ik krijg een warmte rond het hart als de rug zie van „Le Guèpard" van Guiseppe Tomasi de Lampedusa, een Siciliaanse prins die op het einde van zijn leven zijn eerste en laatste boek schreef. Zoals iedereen reeds weet want „De Tijgerkat" is een wereldverkoopsucces.

In vergelijking met het oorlogsboek, hoe gans anders is de smaak die het heeft nagelaten, hoe prachtig heeft *dit* boek mijn dagen gekleurd en er gevoelswarmte aan gegeven. Het zijn twee, drie schone dagen geweest. Een week-end herinner ik mij. Het huis, het vuur, het eten en de stilte, en in de stilte het boek dat steeds gereed ligt, een wereld waarnaar ik steeds terugkeer, die mij evenzeer boeit als die oorlog, maar die mij kalm laat, waaraan ik met een zucht van genoegen afscheid kan nemen, en waarnaar ik met een glimlach terugkeer. Een warme, wijze stem die vertelt van minder lijken, maar van meer liefde. En van mensen,

niet van helden.

Een geschiedenis, een verhaal, mensen in conflict, maar toch op iedere bladzijde zonder dat het er de schijn van heeft, zonder dat het boek er zwaarwichtig of moeilijk door wordt, de mooiste, de wijste aforismen. Humor, levenswijsheid, milde ironie en een nonchalant cynisme. Het amoralisme van een man die glimlachend op alle hartstochten neerkijkt en ongeveer alles vergeeft.

Ik heb alles wat ik van een boek verlang: ik heb de man die schrijft, verborgen achter zijn personages die hij met zijn verstand en gevoel heeft geladen, ik heb de personages zelf en word geboeid een meegesleept door hun conflicten, door de wereld waarin zij leven, en niet door suspenseachtige trucjes die het geboeidzijn kunstmatig moeten verwekken.

En dan, ik heb bij die lectuur geweend!

Neen, niet zo maar wat vocht in de ogen gekregen, maar van die echte, hete tranen die van de kaken rollen. Twee dagen reeds, in de stilte van het huis, groeide het boek in mij, ik kende de prins van Salina, hij was mij nader dan mijn beste vriend, en plots zal hij sterven, in het voorlaatste hoofdstuk. Ach het was zo droef, zo droef. Ge weet dat de schrijver zelf, kort na het beëindigen van dit boek is gestorven. Hij wist waarover hij schreef. En dan, misschien is het de dood van de prins alleen niet die mij zo aangreep, maar het feit dat de schrijver hem doet sterven als het symbool van de verdwijnende aristocratie, overwonnen door de opkomende bourgeoisie. O macht van de literaire evocatie, ik, onvervalste proletarier, ween om de dood van een prins die mijn voorvaderen als slaven heeft behandeld. Maar het is geen prins die sterft. Door het perspectief in de tijd door de schrijver gegeven, voel ik een gans tijdperk, een ganse beschaving terugvloeien in het niet. Dezelfde tranen heb ik geweend bij het zien van Tsjechows „Kersentuin". Het is niet Warja die ten onder gaat, niet de knecht Firs die sterft maar het gehele Rusland van vóór de Revolutie. Iedere maal dat ik de dood van een mens vermenigvuldigd zie met de dood van een tijdperk grijpt het verdriet mij naar

de keel. Duwt men mij met de neus op een slachtveld, dan gruwel ik en sla op de vlucht, maar als de massale dood gesuggereerd wordt, als de schrijver mijzelf mijn verbeelding op hol laat jagen dan voel ik tot aan de rand van de wanhoop hoe vergankelijk onze horizonten zijn.

Goed, ik heb dus geweend. Het getuigt wellicht van weinig tact dit hier te bekennen; bijna zeker heb ik mijn letterkundige reputatie schade berokkend, nu we leven in een tijdperk van keiharde schrijvers, nu de tranen in de literatuur reeds meer dan honderd jaar uit de mode zijn. Maar ik kon niet anders, want ik heb het in dit stuk over vreugden en ontgoochelingen der lectuur. En waar ik u van mijn grootste ontgoocheling — de detectiveroman — heb verteld, zo mag ik u mijn hoogste vreugde niet onthouden. En bestaat er een grotere vreugde voor de lezer, dan het verdriet om papieren helden, met de zalf der tranen langzaam voelen uitvloeien? Een schrijver die dit bereikt, heeft het beste gedaan wat de ene mens voor de andere kan doen hier op aarde. Dank u, prins Tomasi di Lampedusa, voor een der heerlijkste droefenissen die ik ooit heb mogen genieten.

Aan de hand van de boeken in mijn bibliotheek zou ik tot in het oneindige kunnen verder gaan met anders genuanceerde lectuurgenoegens op te tekenen. Maar ik wil mij beperken tot de vier, vijf boeken die ik de laatste weken las, zoals ze door het toeval, na elkander in mijn handen werden gespeeld. En na „Le Guépard" las ik „L'âme sensible". De schrijver Jean Dutourd, commentarieert uitvoerig een korte schets van Prosper Merimée over het leven van Stendhal. Dit is voor hem de gelegenheid om zijn opinie te geven over Stendhal, het schrijven in het algemeen en alles wat daaraan ondergeschikt is: God, democratie, liefde, enzovoort. Dus ook een essayistisch werk. Maar dat een ander genuanceerd genoegen geeft dan de essays van Orwell. Bij Orwell werd de gedachte in volledige ernst ontwikkeld. Slechts hier en daar bij de lezer een binnenwaarts ontbloeiende glimlach, als gecontroleerde verontwaardiging Orwell een sarcastisch gedraaide zin

onder de pen geeft.

Bij Jean Dutourd is de aanleiding tot schrijven eveneens: lust tot het ontwikkelen van een gedachte die hem in volle ernst als waard tot mededelen is voorgekomen. Maar, voor wie het kan, is schrijven zulk een prettige bezigheid dat de volledige persoonlijkheid mee van het feest wil zijn, dat hij geen enkele van zijn karaktereigenschappen kan beletten er aandeel aan te hebben. Onder het schrijven dus verzet de levensvreugde van Jean Dutourd zich waarschijnlijk tegen constante ernst. Nu en dan, en soms voortdurend, doet zij tussen de massa's ernst haar blijde bronnen opborrelen. Nu is het echter niet zo dat ernst en luim, verstand en esprit, afzonderlijk op de geest van de lezer kunnen inwerken.

De indruk komt altijd van het geheel. En iedere geestigheid vermindert de kracht van de waarheid. De schrijver zelf ondergaat op de duur de invloed van de vorm waarin hij zijn gedachten giet: hij wordt door zijn vondsten van zijn oorspronkelijke gedachten verwijderd. Zijn geestigheid geeft hem formuleringen in de pen die zijn waarheid overdreven uitdrukken, en op de duur denkt hij misschien opzettelijk overdreven om de lezer met stouter en stoutere geestigheid te overbluffen.

Het zou mij niet verwonderen, moest ik mij nu even vaag en duister uitdrukken als de filosofen die ik in het begin van dit stuk een steek onder water gaf, want de wisselwerking tussen vorm en inhoud van een geschreven werkstuk is nog moeilijker te ontrafelen dan zin en samenhang van de kosmos te ontdekken is.

Ik zelf begrijp echter zeer goed wat ik bedoel want ik verkeer in ongeveer hetzelfde geval van Jean Dutourd: ik ook kan niet lang ernstig blijven, zoals gij, lezer van dit stuk, aan dit stuk zelf hebt kunnen merken. Na een paar paragrafen ernst heb ik mij steeds weer laten verleiden tot wat ik een geestigheid meende te zijn, in de hoop u een glimlach te ontlokken. Iemand die een Nederlands of Vlaams literair tijdschrift koopt en leest heeft die paar glimlachjes meer dan verdiend. Sta mij toe aan eigenlof te doen: die paar glimlachjes

geven wel een lichtere toon aan mijn werkstuk maar ze verdringen, naar mijn oordeel, niet totaal de waarheid die ik wilde openbaren.

Jean Dutourd echter heeft honderdmaal meer talent dan ik, en hij is een duizendmaal geestiger man. Zo dat hij, terwijl hij zijn waarheid verkondigt voortdurend verleid wordt het op een speciale manier te doen, met een woordspeling, een calembour, een steek onder of boven water. Ieder zin is om de duur schitterend. Jean Dutourd lezen is een vuurwerk meemaken waarbij men zich verkneukelt van plezier ... tot men (ach, ik durf het bijna niet schrijven, en ik overdrijf enigszins om duidelijk te maken wat ik bedoel) tot men van al die schittering eveneens een indigestie krijgt. Het lijkt op de duur een procédé. Misschien moet men zulke boeken langzaam lezen. Iedere dag een hoofdstuk. Misschien ligt de fout aan mij, als lezer, en nogmaals ik durf nauwelijks kritiseren. Maar toch, ziehier wat ik heb vastgesteld: over dezelfde uitgebreide leeslengte gemeten, en alhoewel beiden mij even verstandige en interessante dingen vertelden, heeft Jean Dutourd mij met zijn schitterende stijl rapper vermoeid dan Orwell. Op het laatste was ik immuun geworden voor de steken der geestigheid, las ik bijna onverschillig verder, terwijl ik de niet uiterlijk schitterende ernst van Orwell tot het einde toe met de zelfde verrukking heb ondergaan.

Moet ik in deze vaststelling een versteviging zien voor het sinds korte tijd groeiende vermoeden, dat ik de jaren niet ongeschonden ben doorgekomen, en een even groot azijnpisser aan het worden ben als de mannen van veertig waaraan ik mij als jongeling heb geergerd? Het zou mij hoegnaamd niet verwonderen. Naar de toespelingen van mijn vrouw te oordelen, schijnt zij trouwens reeds lang deze ontwikkeling te hebben voorzien.

Nog een opmerking bij het boek van Jean Dutourd: Er is in de literatuur een wet die onverbiddelijk werkt: vormperfectie en stijlschittering werken het best in kortere stukken. Eens boven de 200 pagina's wordt de volmaaktheid vervelend.

Laat mij nu, om dit stuk af te ronden, resumerend trachten de door deze boeken ondergane en nagelaten indruk te beschrijven, als een poging om een paar nuances van het lectuurgenoegen aan te geven:

Orwell: laat me zeggen (voor mij) zuiver lees-en-denkgenot. Niet de warmte van het gevoel, maar de koele glans van het verstand die toch een gloed geeft, voortkomend uit de vlucht der gedachten die door de schrijver op sleeptouw worden genomen. Lectuur die het genoegen geeft van een verdunde scheppingsroes.

Het oorlogsboek: gemengde gevoelens. Hetzelfde als bij de suspense om de suspense-films: genoegen in het begin maar wrevel achteraf omdat de zenuwen te erg op de proef werden gesteld. Lectuur die het bloed doet stollen zodat men leest in een onheilspellende innerlijke stilte. De uren die geen uren meer zijn. Boeken die u uitzuigen, vermoeien, uitputten, in plaats van u nieuwe levenskracht te schenken.

Tomasi di Lampedusa: de essays van Orwell raken alleen het verstand, „De Tijgerkat" treft verstand en gevoel. Als basis hetzelfde genoegen dus, aangevuld, verhevigd, tot aan een niet meer overtrefbaar punt gevoerd, door de bijvoeging van de warmte der ontroering en het gevoel van ontrukt zijn aan uzelf. Alle snaren van mijn emotievermogen die terzelfdertijd in harmonie bespeeld worden. Zo heb ik ieder meesterwerk ondergaan. Het was steeds een roman, een werk van verbeelding. Hoe verstandig een essay, hoe ontstellend een reportage, hoe waar een dagboek, biografie of geschiedenisboek kan zijn, het hoogste lectuurgenoegen komt steeds uit het contact met de scheppende verbeelding.

Jean Dutourd: Het genoegen van dezelfde kwaliteit als bij Orwell, plus het plezier aan humor en ironie. Met dien verstande dat dit plus het denkgenot vertroebelt, en er dus weer iets van de totale som moet afgetrokken worden.

Maar integendeel geeft het enthousiasme van Dutourd mij na jaren weer de smaak van Stendhal in de mond, terwijl ik ook lust krijg Prosper Merimée te lezen. Dat geeft dan een gemouvementeerde avond

van zoeken, van vallende boeken uit de bibliotheek, van stofwolken, bedwelmende oud-papier reuken, ezelsoren en potloodstreepjes. Ik blader van achter naar voren in het Journal van Stendhal, ik volg Napoleon op de voet, ik ben in Milaan, ik ben in Moskou, de Russen steken hun hoofdstad in brand, ik zit in de koets met Stendhal, en rij met hem door de straten vol rook en vuur. Geen minuut later zit ik weer in de opera van Milaan . . .

Ach ja, ik ben een lezer, ik ben het reeds mijn ganse leven, en zal het wellicht blijven. Rondom mij zie ik mijn vrienden veranderen in dronkaards, vogelkwekers, voetballiefhebbers en chauffeurs, vooral veel chauffeurs en televisiekijkers. Soms twijfel ik wel: heb ik gelijk mij zo halsstarrig aan de boeken te houden? Daarom, sta mij toe u een vraag te stellen, waarde lezer. Door de bladzijden die u hier las kent u de inhoud, de kwaliteit van mijn vrije avonden. Nu vraag ik u het volgende: bent u van oordeel dat ik er iets zou bij winnen, — zoudt u er werkelijk durven op aandringen opdat ik zo'n kijkkast kopen zou, en overschakelen van boek naar televisie?

Hedwig Speliers

CYCLUS DE BOUWMEESTER

EXPLICIET

Bouwen is een religieus beginsel

het is van de materie
de ruimtelijke worp
de ziel die zich verspreidt
binnen de beenderen
van ijzer van beton

een lichaam dat tot stand komt
een vinger die van papier zich tilt
tot plan

wijs zijn de voorwerpen
met aanvang in.

VAN AKROPOLIS DIT GEDICHT

Wat aan het lichaam volmaakt is
verkleedt zich tot steen

tempels noemen wij haar

karyatiden met eeuwige zeggingskracht
en in hun te vertraagd spreken
dragen op de schuimrand van hun adem
frontons en metopen
hopeloos verliefd
en tijdeloos verarmd

vrede daalt in hun schoot
een groep flirtende duiven
met hun vingers van waanzin
maken zij de zon het hof

aan hun witte ruïnen
verschroeit de huid van de reiziger
de eenzame
die met zijn lichaam alleen is
hoort van Orfeus de fluit.

IN DE RUIMTE VOLTROKKEN

a) Ruïnes storten
als gevallen mussen
ruïnes rusten
als vermoeide lichamen
ruïnes ruiken
als verbrande bomen

maar daarnaast en in omheiningen
van begrip
groeien de huizen
huizen de mensen in stenen

stenen hebben een ziel,

b) ruïnes storten
als gevallen mussen
ruïnes rusten
als vermoeide lichamen
ruïnes ruiken
als verbrande bomen

maar daarnaast
en vlak naast de zon
baden de flats
bidden de tempels
zoeken de woningen
naar witte kinderen
en vrouwen drachtig
gaan schuilen onder de daken
en mannen plegen de liefde
met overleg

tafels worden aangebracht
stoelen verschuiven
als hielen van verliefde meisjes

het leed als brood wordt het verdeeld
de eenvoud van stemmen
zoekt een plaatsje
in de hoeken van de tuin.

ZELFS,

ratten zoeken zich een nest
de haas richt zich een leger in
duiven voltooien hun vlucht in de til
spinnen gaan op verovering uit
van hun web af
hun web is het wapen
hun web blijft verweer

voor als de regen trappelt over de aarde
schuilen de kinderen
tussen loodrechte muren
distels worden verwijderd
onkruid gedregd

bouwen is
zich vertikaal bezinnen.

ZONNEBLOEM

De zonnebloem, athleet onder de bloemen,
haar oog zet alles in een vrolijk licht,
zij is zichtbaar gemaakt om te denken
zonder verheven stem, passief beheerst zij
de taal die haar aanwaait van bijen van vlinders,
haar waardigheid verdraagt zich beter dan de mijne
de menselijke met het plezier van een wespentaille,
haar apodiktische stam gecompliceerd
door ironische bladeren staat zinrijk te soezen,
haar hoofd stijfhoofdig houdt de zon in het oog
of tuurt in het wolkendik zonder bijbedoeling

ik, ontworteld, verplaatsbaar,
een knik in de rug, ontstekingen tussen
de tanden, mijn oren opgegeten door de gewone
perkara's van vliegen, vegeteer ik
zonder hoop iemand ooit tot iets meer te bewegen
dan mijn nekroloog tot een droeviger zinsbouw

o zonnebloem honnête homme onder de bloemen
waar ben je als we je nodig hebben
waar blijf je in de winter.

HOLLAND

Laag land

de grazige wei roept
om een rood dak;
een zwaan nat van zon zwijgend
plompt door het kroos, parkeert bij de wilgen
die hun leven lang in de rij staan;
de boerin in het heldere binnenhuisje
leest; in de keuken is de pap
in aanbouw

dit is het waterland waar Flora
boterbloemen plukt

de waarheid wordt er als een koe
uit de sloot gehaald; het dichterlijk dolend paard
dat een ommetje maakt door het rietland heeft
de laatste gedachte aan een afgrond
laten varen

een schilderachtig nauwelijks vulkanisch wolkenspel
waait over

o dierbaar drinkbaar landschap van Holland
mijn ogen verzadigen zich aan u zonder
dronkenschap.

CLERICI VAGANTES

voor Fred Fischer

Toegangswegen zijn spreekwoordelijk geplaveid;
neem dus, voorbijgaand, een van deze steden:
ontspannen handen die vragen en wenken.

Ontwapenend bieden wij onze diensten aan
en veroveren spelenderwijs aller harten alsof
het allerzielen waren, welk een bediening.

Verduivelde grappenmakers, mispelen zij,
laten nooit af, vertonen ongeloofwaardige
wijsheid, hoog en opgewonden standjes.

Op alle markten zijn wij halsoverkop thuis,
jongleren met langs de weg opgevangen nieuws
tot lering en vermaak van het verstomd publiek.

Maar onze staanplaats, kop op, is geen standpunt,
geen ander houvast dan tastend in een carnaval
van voorbijgaande, wenkende vrouwen te lopen.

Dan zijn wij uitgespeeld; de handen slaan ineen:
in de ban van stad tot stad zwerven wij over
loze vlakten en versnipperen ons bestaan.

H. G. Surie

BINNENBEELDIG

> *It's such a stupid question, in my opinion. I mean how do you know what you're going to do till you* do *it? The answer is, you don't. I* think *I am, but I know?*
> (J. D. Salinger: The catcher in the rye)

Dr. G. J. Held heeft in 1951 een boek gepubliceerd onder de titel „De Papoea — Cultuurimprovisator". Misschien zou een geleerde heer eens een boek moeten schrijven dat handelt over „De Nederlander — Politiekimprovisator". Het zou een kloek werk worden, want er is in politicis veel geïmproviseerd in de loop van onze geschiedenis. Dr. Held schrijft in zijn inleiding: „Vele Papoeas' improviseren onophoudelijk zonder zich bijster te bekommeren om de voltooide vorm van hun werkstukken". En op dezelfde pagina: „Inderdaad, als wij het mogen wagen eens een algemene karaktertrek van de Papoese culturen te noemen, dan is dat dit voortdurend improviseren, de aanvaarding van de onvoltooide vorm, het niet doordenken van bepaalde vormgevingen . . ." Dit overlezende krijg ik een gevoel van herkenning. Welke gedachtenassociatie dringt zich aan mij op? Juist. Enkele verstandige lieden hebben al zo lang beweerd dat de Nederlandse regering, gesteund door een parlement waarvan de meerderheid in het bezit is van gedachtenlichamen, overeind gehouden door korsetten, breukbanden, steunzolen en kniekousen, — dat deze verzameling uitverkorenen dus, altijd onverstoorbaar achter de feiten aan marcheert, en denkbeelden koestert die in de beperking van een Hollands waterschap wellicht up-to-date zijn, doch daarbuiten al door Multatuli zijn gelogenstraft. Het moet zeer vreemd worden geacht dat een mensensoort,

bijna als geen ander gevoelig voor belachelijkheid, geen gelegenheid voorbij laat gaan zich belachelijk te maken. Hij ziet vermoedelijk slechts de bonkige gestalten van het thuisfront voor wie hij de held blijft, indien hij er maar principes van ethisch gehalte op na houdt. Wie een tijd buiten Nederland heeft vertoefd en bevoorrecht is met een minimale portie kritische zin, heeft de grootste moeite Nederland langer als een belangrijke natie te beschouwen, een land dat aan zijn tweedimensionale proporties de hele wereld poogt af te meten, en daardoor fikties moet handhaven die immer met de werkelijkheid in strijd zijn. Gelukkig zijn wij meer dan anderen bedreven in de goochelkunst van de theologie, zodat wij met begrippen als Openbaring en doorGodgewildeorde een eind uit de voeten kunnen. De onwrikbaarheid van God's Woord, aan de exegese waarvan wij in ons land een kleine honderd Christelijke kerken danken, heeft ons voorbestemd tot meesters in de theologische rechten, waaraan het maatschappelijke en politieke denken veelal onderworpen is, hoewel de commercie zich overal aan heeft weten aan te passen. Dit alles heeft een volk doen ontstaan van vrome dijkenbouwers en slavenhalers, van Bijbelvaste dorpelingen, mannen van stavast en de gestampte pot, die van wanten weten en zich de kaas niet van het brood laten eten. Het is uiterst pijnlijk voor zo een volk, gewend gelijk te hebben, te bemerken dat anderen gelijk krijgen. De afstand tussen ethische, zedelijke principes en politieke realiteiten wordt dan zo groot, dat zelfs voldongen feiten geen psychische en theoretische aanpassing weten te bewerkstelligen, doch enkel frustraties en rancunes veroorzaken.

2

De Duitse invasie in 1940 betekende het einde van Nederlands neutraliteit. Van stond af aan moest er een aktieve buitenlandse politiek worden gevoerd door een regering die in ballingschap verkeerde en bovendien een decenniën oude traditie bezat van het zich overal buiten houden. De moeilijkste der te leren lessen

waren: er aan te wennen dat moraal met politiek meestal weinig van doen heeft, dat politiek altijd belangen- en machtspolitiek is (op zijn best gevoerd met bonafide oogmerken) en dat juridische spitsvondigheden alleen in vakbladen thuishoren. Voor zover ik kan nagaan worstelt men in Nederland vandaag nog met deze hoedanigheden van de politiek.

In Indonesië, na 1945, kreeg Nederland eerst goed te maken met wereldpolitiek. En weer ging men uit van een conceptie zoals de wereld zou moeten zijn, in de brave hoop dat men kon terugkeren naar de periode tot 1942. Veranderingen, nieuwe ideeën, die onze opvattingen bedreigden, werden niet onderkend. Het gigantische onbegrip voor het Indonesische nationalisme, zelden herkend, immer onderschat, speelde ons andermaal parten. Een fraai voorbeeld ten slotte van een poging de realiteit te vervormen was wel Van Mook's ontwerp van een federaal Indonesië.

Het staartje van de koloniale affaire, met venijn en al, is het dispuut om Nieuw-Guinea. Terugziend op de afgelopen twaalf jaar is het volkomen duidelijk dat Nederland zich Indonesië slechts node heeft laten ontwringen onder de dwang der internationale politiek, doch dat het de betekenis en de konsekwenties van de dekolonisatie niet heeft begrepen. Wat honderd of vijftig jaar geleden nog mogelijk was is nu niet meer te realiseren. Wat vroeger de fiere expansie van het superieure Westen heette, of stoutmoedige ondernemerszin, is thans gewoon: onderdrukking, vrijheidsberoving, grof winstbejag ten koste van volken die in de menselijke hiërarchie door ons een bescheiden plaats kregen toegewezen.

Wat ik me nu afvraag is: Hoe komt het dat Nederland de tekenen van een nieuwe tijd zo slecht heeft verstaan? Hoe is het mogelijk dat Nederlandse staatslieden van heden de internationale toestand zo faliekant verkeerd kunnen beoordelen? Hoe is het te verklaren dat nú nog menige Nederlander rustig verklaart dat er om Nieuw-Guinea maar gevochten moet worden? Hoe komt het dat het door een vindingrijke geest op N.-G. van toepassing verklaarde „zelfbeschikkingsrecht"

plotseling zo alom is aanvaard? Was het inderdaad de morele en legalistische rechtvaardiging van een fout in het verleden?

3

In de Sociologische Gids (No. 1, 1960) heeft A. Nuis destijds een belangwekkend artikel geschreven, „Gedachten bij het opschrijven van een eindrapport". Het zijn overpeinzingen als het ware over de integriteit van de wetenschapsbeoefenaar. Nuis vermeldt het boek „The Image" van Kenneth Boulding, „image" vertalende met „binnenbeeld". Ik citeer uit zijn artikel:

„Iedereen heeft zo'n binnenbeeld, zegt Boulding; het is het geheel van ons subjectief weten, en het omvat dus behalve wat wij weten ook wat wij ten onrechte denken te weten. Het binnenbeeld bevat emoties, affecten, noties van goed en kwaad, van plezierig en onplezierig, zeker en onzeker, waar en onwaar; het is op elk moment verdeeld in een bewust, een onbewust en een onderbewust deel. Het begint met een kern die wij erven, maar het groeit geweldig door de informatie van allerlei slag die er aan wordt toegevoerd en waarop het zich voedt. Bij die groei houdt het, althans bij niet-schizofrenen, samenhang, organisatie. Men zou zich het binnenbeeld kunnen voorstellen als een reusachtig molecuul, waarin de toegevoerde deeltjes zich een plaats gevonden hebben. Niet alle toegevoerde informatie vindt een plaats: veel gaat het ene oor in en het andere oor uit, omdat wat reeds aanwezig is geen aansluiting biedt. De man die niets van gouderts weet trapt gedachteloos tegen de steen die een kapitaal waard is. Of de boodschap kan worden weggemoffeld door machtige stukken van het binnenbeeld, die daar belang bij hebben, religie of politieke overtuiging bijvoorbeeld — of *wetenschappelijke* overtuiging. Een ongewenste boodschap die dringend genoeg wordt herhaald kan wel in het binnenbeeld doordringen, en geeft dan aanleiding tot twijfel: een verzwakking van de organisatie van het binnenbeeld, hetzij in het bovengrondse deel van het bewustzijn, hetzij in het ondergrondse. Die twijfel kan

tenslotte worden opgeheven door een gedeeltelijke hergroepering van het binnenbeeld-molecuul — soms heel ingrijpend, zoals bij een „bekering", of de „ontdekking van een wetenschappelijk principe".

Ik geloof dat de kennismaking met het begrip „binnenbeeld" zeer verhelderend kan werken als we het politieke denken en handelen van de gemiddelde Nederlander in het algemeen en zijn regering in het bijzonder willen beschouwen.

Verscheidene historische en psychologische factoren hebben steeds het Nederlandse wereldbeeld, het binnenbeeld, bepaald.

We hebben ons van steden via provincies tot een kleine staat ontwikkeld, in een sfeer die van theologische kifterij en betweterij vervuld was. Legalistisch denken hebben wij altijd in ons belang geweten, zeker toen de tijd van onze militaire macht voorbij was. Er is een doorgaans conservatieve, religieus gerichte instelling ontstaan, vooral bij de kleine burgerij, die ook in ons land de kern der bevolking uitmaakt. Het behoud, resp. de teruggave, in 1815, van onze oostindische koloniën is door ons niet afgedwongen door de kracht der wapenen, doch is aan de conferentietafel verkregen. Wie eerbiediging van zijn belangen niet door militaire of andere machtsmiddelen kan bewerkstelligen, is genoodzaakt zijn toevlucht te nemen tot juridische argumenten en verdragsclausules, een gang van zaken die mooi aansluiting vond bij de traditie der Bijbelonderzoekende woorduitleggers dezer streken. De mensen die naar Indië gingen konden zich zelden verheugen in de achting van hun medeburgers; wie derwaarts trok werd meestal van bedenkelijk allooi geacht. De belangstelling voor onze koloniën kwam bijna uitsluitend van avonturiers en handelslieden (enkele idealistische zonderlingen als Dirk van Hogendorp, Van Hoëvell en Multatuli uitgezonderd natuurlijk); een belangstelling die zich nauw associeerde met winsten en beleggingsmogelijkheden.

De rest van ons volk wist dat Indië bestond en had van het land de meest vage notie. Ook na 1900 nog keurde het de „pacificatie"-oorlogen goed, zover het

om een mening gevraagd werd of wist waar het eigenlijk om ging. Men aanvaardde de aanwezige orde als de juiste. Het beeld van de inlander, zoals me dat uit de literatuur blijkt, was er een van een primitief, niet al te betrouwbaar, in bepaald opzicht wellicht romantisch, soms onberekenbaar en ondankbaar wezen. Dat socialisten en communisten er anders over dachten bewees alleen te meer dat Nederland in de tropen een roeping, een beschavende functie had, die louter toevallig met winst en dividend te maken had. Van de geaardheid, de structuur, de wensen en verwachtingen van de volken waarover wij heersten, hadden zeer weinigen enig benul. Er werden daar door ons misschien sporadisch fouten gemaakt, doch waar gehakt wordt vliegen spaanders, nietwaar? Wij geloofden in onze roeping. — Vandaag geloven nog tal van Nederlanders oprecht, zij het ongenuanceerd, aan de Hollandse taak en roeping in Nieuw-Guinea. De Nederlanders in Indië hebben bijzonder bijgedragen tot de beeldvorming hier te lande aangaande Indië en zijn bewoners. Ongehinderd door veel kritisch vermogen, met graagte het superioriteitsair aannemende dat ieder mens zich zo voortreffelijk doet gevoelen, de mythen aanvaardend die het eigen belang vergden in een kolonie als de onze, hebben de Europeanen in Indië een mentaliteit gekweekt die paste bij een status quo, die zij ten eeuwige dage gehandhaafd wensten te zien. In zijn boekje „De journalist in Indië" schrijft Mr. W. K. S. van Haastert (hoofdredacteur van „Het nieuws van den dag in Ned. Indië) in 1916: „. . . doch ik maak mij sterk dat er onder de inlandse journalisten geen enkele gevonden wordt, die in staat is een behoorlijk programma op te maken van het evolutie-proces, dat Indië behoort door te maken" (p. 35). Ik maak mij sterk dat geen twee Nederlandse journalisten daartoe in staat waren. Verder: „Mopperen, zeuren en ontevredenheid kweken is het hoofddoel van de meeste inlandse bladen. Het is daarom goed dat er krachtig worde opgetreden tegen deze heeren, die onder hunne half-ontwikkelde lezers zoo gemakkelijk een geest van ontevredenheid kweken" (p. 35). En: „Half-ontwikkeling is het ken-

merkende van de Inlandse Pers. En daarnaast onbeschoftheid" (p. 32). Het komt mij voor dat deze regelen aardig de opvattingen weergeven van de gemiddelde koloniale „denker" uit die dagen, die zich een ontevreden Indonesiër niet kon voorstellen in het land van klappermelk en melatihoning.

Dit alles heeft ons, onder meer, het Indonesische nationalisme doen onderschatten, het doen zien als een verderfelijke stroming, in strijd met de ware belangen der Indonesische volken. Zó ethisch waren we (in onze theorieën) tenminste wel geworden dat onze paternalistische houding een tot weinig verplichtend verantwoordelijkheidsgevoel tot gevolg had, — de schaarse idealisten uitgezonderd. Zoals praktisch het gehele Nederlandse volk tot 1940 (en later) onkundig bleef van wat er in Duitsland eigenlijk aan de hand was; zoals slechts enkelen beroerd werden door het verraad aan Abessynië en Tsjechoslowakije bedreven; zo werd Nederland pas in 1940 opgeschrikt uit zijn gewoontedommel in de luie rust van zijn polders, en moest plotseling het besef gaan opbrengen van wat er sinds 1900, 1914 en 1933 in de wereld aan het veranderen was. Het proces waar we eenvoudig buiten hadden gestaan was een proces geweest van ideeën. Het beeld van mens en staat was gewijzigd. Er was iets aan de gang in de geesten der mensen, dat gestalte kreeg in talloze onafhankelijkheidsbewegingen. Vrijheid werd ook voor andere volken dan de Europeanen en Amerikanen een magisch woord. Levend in een tijd van omwenteling, waarin waarden en normen zelfs een andere inhoud begonnen te krijgen, de vrijheid van lichaam en geest door enige staten steeds openlijker werd aangerand en de geduldige volken van Azië en elders in opstand kwamen, merkte Holland met een schok dat het nooit iets van dat al had gemerkt.

We hadden wel gezien dat Duitsland en Italië en Japan minder handelbaar werden, dat de Volkenbond enkele schoonheidsfoutjes vertoonde; er was hier en daar wel een ongearticuleerd gevoel van onbehagen: de oorzaken bleven ons echter verborgen. Erg druk hebben we ons er niet om gemaakt overigens. We wil-

den er niet te veel van weten. Wij waren „neutraal".

4

Het is mijn stellige overtuiging dat ettelijke Europese landen, speciaal Nederland, nog steeds achterlopen. Niet zozeer in industriële ontwikkeling bijvoorbeeld, als wel in het verwerken, het harmonisch invoegen in ons binnenbeeld, van de gewijzigde staatsideologieën, de ideeën omtrent het wezen van het kolonialisme en van de vrijheid die, naar de thans vigerende inzichten, ieder volk toekomt. Er zijn in Nederland vanzelfsprekend mensen met een aangepast, geïntegreerd en levend binnenbeeld, doch zij hebben niets te vertellen lijkt het. De meerderheid van ons volk en van onze parlementariërs heeft het jargon leren beheersen dat bij de gewijzigde situatie behoort, en deze in zekere mate zelfs aanvaard in zover zij in rechtsconstructies is vastgelegd. Maar emotioneel, — gevormd zijnde door een traditie waarin alles zijn verordineerde plaats heeft, zijn zij niet in staat het wereldgebeuren, ideologisch en praktisch, langer te volgen en positief te waarderen. De tijden veranderen en vereisen thans, meer dan ooit, geestelijke beweeglijkheid, zelfonderzoek en intelligentie. Door de tijd gelouterde formules, zonder nadenken geaccepteerd en voor de instandhouding van het verstarde binnenbeeld van elementair belang, hebben hun gelding verloren. De grenzen van dat beeld worden diffuus — de mens wordt genoodzaakt zijn leven aan te durven in onzekerheid en twijfel. En dat is nu juist wat de Europeaan, de Nederlander, onverdragelijk vindt. Zo lang mogelijk klampt hij zich vast aan waarheden van vroeger, om niet, eenzaam en zonder vooruitzichten, te moeten beginnen zich te heroriënteren in de wereld van vandaag en nieuwe waarden te vinden.

De Nieuw-Guinea-kwestie is de nasleep van ons koloniale verleden. Het bestaan ervan is het tastbare bewijs dat ons binnenbeeld niet in overeenstemming is met de politieke en ideologische realiteit van nu. Immer nog, hoe wij dat ook zouden ontkennen, spruiten ons denken en handelen voort uit een verkeerd zicht op de

wereld, een verkeerde beoordeling van wat er in de geesten over de grenzen leeft. Ons binnenbeeld is zo star van structuur, zo simpel van opbouw, dat wij onmachtig zijn het snel en bekwaam uit te bouwen, nieuwe informatie er in te verwerken. Ons denken behoort echter andere lijnen te gaan volgen, op tijd te kunnen „accommoderen". Helaas kost deze aanpassing en vernieuwing tijd. Laten wij ons geen illusies maken. De invoering van het algemeen kiesrecht heeft ongeveer honderdvijftig jaar gevergd. Gebrek aan geestelijke en intellectuele regeneratie nú zal desastreuze gevolgen hebben. Zoals er in de afgelopen tien jaar is gemanipuleerd, geïmproviseerd en getraineerd in de afwikkeling van het Nieuw-Guinea-vraagstuk is beschamend. Als de les nu maar geleerd is, maar daarop heb ik nauwelijks hoop. Ik las eens de verzuchting: Het is nutteloos te proberen iets uit iemands hoofd te redeneren dat er onberedeneerd in is gekomen.

Zonder twijfel zal Indonesië binnenkort Nieuw-Guinea binnen zijn staatsverband brengen. Dit zal dan het besluit zijn van een politiek spel, waarvan de portée nooit tot onze regering is doorgedrongen, gespeeld met stukken waarvan we de loop niet kenden, gesecondeerd door staten die sneller wijs zijn geworden dan wij en ten slotte liever niet aan de kant van de verliezer werden aangetroffen, van onze kant gespeeld met een fair play-opvatting die een eeuw geleden in zwang was bij staatslieden die zich de luxe van zo'n fair play konden veroorloven. Verongelijkt, in onze wiek geschoten hebben we stuk na stuk moeten offeren: de spelregels werden zelfs tijdens het spel — over onze niet luisterende hoofden — veranderd.

5

Laten wij realistisch blijven. De incongruentie tussen de politieke werkelijkheid in de wereld en ons provinciaal waanbeeld daarvan zal ná het Nieuw-Guinea-échec zonder twijfel tot frustratie leiden en de trend naar een rechts extremisme versterken. Misschien echter krijgen toch in de nabije toekomst een paar verstandige

mensen de kans in het parlement en in de regering zitting te nemen. Géén mensen die zich machteloos voelen omdat hun land, zonder dat zij begrijpen waarom, een politieke nederlaag heeft geleden, om dan in even machteloos verzet te gaan tegen de tijd, zoals de Franse colons in Algerije doen. Geen ijzervreters, geen dominé's en vooral geen in het roemruchte verleden delvende rancunekneusjes. Maar gewoon mensen die ook zonder Piet Hein en J. P. Coen, zonder het Bijbelse gelijk aan hun zijde, hun ogen open hebben, van hun fouten willen leren, bij tijd en wijle aan zichzelf durven twijfelen, — en die kunnen spreken zonder dat verdomde moraliserende toontje van lieden die altijd zo goed weten hoe alles behoort, maar níet hoe de feiten liggen, níet hoe zelfs „de" waarheid kan veranderen.

Th. van Tijn

ZELFBESCHIKKEN

Met de zelfbeschikking van de Papoea's is het eigenaardig gesteld. Tot voor kort hebben zij op ideale wijze over zichzelf beschikt, doordat velen van hen nog niet „ontdekt" waren en de wel ontdekten rustig aan zichzelf werden overgelaten. Weliswaar was hun woongebied staatkundig onderdeel van de kolonie Nederlands Indië, maar wat niet weet wat niet deert; en voor zover zij het wisten, deerden wij hen nauwelijks. Het zou allemaal nog zo'n vaart niet hebben gelopen, als wij niet zo'n benepen volkje vormden. Te benepen, om in 1949, toen de regering gedwongen was de soevereiniteit over de voormalige Aziatische kolonie plechtig over te dragen, dat op een reële en royale wijze te doen; zó namelijk, dat men kon trachten althans enigszins redelijke betrekkingen met Indonesië te onderhouden.

Benepen, maar ook dom. Dat de leidende Nederlandse kringen kolonialistisch ingesteld waren en nog zijn, is een vanzelfsprekend feit. Ook, dat een groot deel van de Nederlandse burgerij hen daarin volgt. Maar daarom behoeft men nog geen verkeerde politieke berekeningen op te stellen. Die verkeerde berekeningen betroffen de toekomstige ontwikkeling van Indonesië. Door middel van het deelstatensysteem meende men in allerlei delen van de vroegere kolonie naast ekonomische ook politieke invloed te kunnen behouden en deze laatste zou de eerste moeten beschermen, meer of minder, al naar gelang van het gebied. Naar men hoopte wat „meer" in de Molukken, vooral de Zuid-Molukken. In dat verband zou de officiële Nederlandse staatkundige en militaire aanwezigheid op Westelijk Nieuw-Guinea zijn nut kunnen hebben.

Die berekening was onjuist, zoals al spoedig bleek uit de likwidatie van het deelstatensysteem. Ook was

het na korte tijd duidelijk, dat het officieel opgegeven doel van het achterhouden van het gebied, nl. de kolonisatie door Indische Nederlanders, het fiasko werd dat de niet-Indiëkenners al direkt konden voorspellen.

Een reëel politiek beleid zou zijn geweest, ook van de zijde van hen die koloniale belangen wilden behartigen, om tenminste vanaf dat moment, in het begin van de jaren '50 nog, het roer om te gooien en koers te zetten op zo vriendschappelijk mogelijke relaties met de centrale Indonesische regering, de enige die in dat gebied was overgebleven.

Maar voor een dergelijke politiek was een groot deel van het Nederlandse publiek niet rijp. Het koesterde zijn rancunes, door sommige politici (b.v. die van de V.V.D.) sterk aangemoedigd, door anderen tenminste ontzien. Westerling, die toen nog andere deuntjes zong, bereidde warempel een boottocht naar Ambon of Ceram voor, om dat ook „door-de-eeuwentrouw" moet blijken. Het hopeloze avontuur van de Republiek der Zuid-Molukken ondervond in vele kringen aanmoediging, de opstand van een aantal Masjoemi-figuren op Sumatra en elders verschafte een nieuw middel om hetzij op een of andere vorm van „terugkeer" te hopen, hetzij in elk geval de overtuiging te versterken, dat „ze" het „zonder ons" toch niet konden rooien.

Het kristallisatiepunt van alle Nederlandse rancunes werd de kwestie-Nieuw-Guinea. Dezelfde Papoea's, die merendeels evenzeer van het gebrek aan Nederlands-Indische belangstelling hadden geprofiteerd als van een de-facto-zelfbeschikking, werden nu onder de leuze „opvoeding tot zelfbeschikking" het troetelkind van de Nederlandse bedilzucht. De nu geproklameerde doelstelling „opvoeding tot zelfbeschikking" betekende in eerste instantie het omgekeerde van zelfbeschikking, nl. het onder Nederlands bestuur brengen van grote delen van het gebied, die nog nooit onder dat bestuur waren geweest. Het opvoedingsparool werd als handige leuze voor zowel binnenlands-Nederlands als internationaal gebruik uitgevonden en gehanteerd, de zelfbeschikking zelf werd niet aan een datum gebonden.

Voor het eerst realistisch werd immers verklaard, dat daarop nog geen kijk was, gezien de primitieve toestand van een zeer groot deel van de bevolking. Zo betekende „opvoeden tot zelfbeschikking" voor het Nederlandse volk, maar ook voor het Indonesische én voor de Papoea's in de praktijk één ding: een middel om de Indonesische boot af te houden.

Zoals gezegd, de Nederlandse politici buitten het anti-Indonesische sentiment van een groot deel van het Nederlandse publiek uit en hielden het levend — anderen ontzagen het. Het resultaat was, dat de Nederlandse politici besloten „een afwachtende houding" aan te nemen, oftewel het vraagstuk in de ijskast te zetten (regeringsverklaring van 17 maart 1951). Daarmee werd uiteraard niets opgelost; ja, met het verstrijken van de tijd werd de oplossing steeds moeilijker. Want de Nederlandse „opvoeding" (lees: het onder bestuur brengen der Papoea's) kon in de praktijk geen andere zijn dan opvoeding tot een soort van Nederlanderschap, met inbegrip van de anti-Indonesische sentimenten; deze zocht men te versterken door het onderwijs te organiseren in de Nederlandse taal en te pogen, het Maleis dat in de kuststreken lingua franca is, terug te dringen. Ouders pogen nu eenmaal altijd kinderen naar hun eigen beeld te scheppen; gelukkig slaagt dat zelden. Maar met de uitbreiding van het feitelijke Nederlandse gezag, van het ambtenarenapparaat en van een miniem Europees bedrijfsleven ontstond uiteraard de neiging, die elk koloniaal apparaat bezit: de neiging eisen te stellen aan het moederland, daarvan garanties te vragen opdat de „toekomst" van dat apparaat verzekerd zou zijn.

Daarom werd Nieuw-Guinea, voor wat de Nederlandse politiek betreft, uit de ijskast gehaald en in de grondwet opgeborgen. Sinds 1956 heet het eilandsdeel volgens de grondwet onderdeel van het Koninkrijk; om dat te wijzigen is, gelijk bekend, een tweederde meerderheid in het parlement nodig. Volgens een recente verklaring van Suurhoff, P.v.d.A.-voorzitter, stemde zijn partij daarmee in omdat anders de A.O.W. in gevaar zou zijn gekomen. Hetgeen de zorg

voor de Papoea in een eigenaardig daglicht stelt.

Het niet-praten met Indonesië over de status van West-Nieuw-Guinea was ondertussen tot een axioma in de Nederlandse politiek geworden. Wie daarover wél praatte was onnationaal, zo niet pro-kommunistisch. „Ons werk" voor de Papoea's moest veilig gesteld worden, zo luidde het devies.

Natuurlijk was het niet mogelijk, Indonesië en zijn aanspraken blijvend te negéren. De laatste poging daartoe, het plan-Luns in de Verenigde Naties, werd door de auctor ervan zelfs niet in stemming gebracht, maar tijdig teruggetrokken voor een resolutie van de Brazzaville-groep, waarin veel van Luns' gading stond maar dat toch als punt 1 bevatte: het gesprek met Indonesië over het geschil. Luns is nog altijd bezig dit brok te verteren, maar het schijnt hem nog steeds op te breken. Vooral, omdat de tot dusver gevolgde politiek op Nieuw-Guinea zelf uiteraard haar konsekwenties heeft. Hoe meer Luns c.s., door het gebrek aan internationale steun voor het Nederlandse standpunt gedrongen, naar een oplossing zocht — ook al zocht men die eerst buiten Indonesië om, d.w.z. op een volstrekt onmogelijke wijze —, hoe meer de Nederlandse kolonie op Nieuw-Guinea mitsgaders enige van de door haar opgevoede sier-Papoea's, gingen zinnen op het stellen van voldongen feiten. Nationale symbolen werden haastig bedacht, vlaggen met spoed ontworpen en per vliegtuig ontboden — jawel, want zoals het daar aan schier alles ontbreekt, ontbreekt het er ook aan een nationale vlaggendoek-industrie — en met instemming van het goevernement werd de vlag haastig gehesen, waar hij nu wappert naast de Nederlandse driekleur. Hij zal er wel even lang (d.w.z. even kort) wapperen.

En dan maar verbaasd staan, als Indonesië deze stuntjes opvat als een teken dat de Nederlanders, terwijl zij eindelijk openlijk bereidheid tot een gesprek tonen, tegelijkertijd de proklamatie van een kwasi-staat West-Papoea voorbereiden, waardoor elke grondslag voor een Nederlands-Indonesisch gesprek zou vervallen, daar Nederland zich dan formeel aan het

geschil zou hebben onttrokken. Wat wonder, dat Indonesië vanaf dat moment de zaken moest forceren en door militaire voorbereidingen en groot vertoon de wereld duidelijk moest maken, dat er een konflikt bestaat tussen Nederland en Indonesië, dat ook tussen Nederland en Indonesië moet worden opgelost.

Zo staan de zaken nu. De oorsprong van het konflikt over West-Nieuw-Guinea ligt in Nederland, waar in 1949 geen meerderheid gevonden kon worden om geheel voormalig Nederlands-Indië over te dragen, waar anti-Indonesische ressentimenten werden gekoesterd en opgevijzeld, of tenminste ontzien, alles uitsluitend in verband met de Nederlandse binnenlandse politiek. De internationale verhoudingen laten zich echter niet blijvend negéren. Het gevoel is nu eindelijk wel algemeen, dat Indonesië het spel in elk geval zal winnen. Het zou in verband daarmee niet moeilijk vallen de zaak nu maar te beëindigen, als de Nederlandse gezagsdragers maar wisten, hoe het spel te verliezen. Maar de kunst verliezer te zijn is blijkbaar verschrikkelijk moeilijk, vooral als men zich heeft vastgelegd op morele maatstaven, die weliswaar uit de lucht gegrepen zijn, maar die men niet kan opgeven zonder zichzelf belachelijk te maken. Alleen, door er wel aan vast te houden maakt men zich niet minder belachelijk. Tenzij men de zaak tot een volledig drama wil laten uitgroeien. Dat zouden we dan zelf zo beschikt hebben.

KORT KATANGEES BESTEK

De Belgische reactie op de gebeurtenissen rond Katanga is er één van rechts geweest. De grote dagbladen: Le Soir, La Dernière Heure en Het Laatste Nieuws (oplage voor ieder rond het half miljoen), hebben zich op de UNO-tussenkomst, en op de volkerenorganisatie in het algemeen, geworpen met een heftigheid, die zelfs niet geëvenaard wordt door de rechtse Franse pers, en die tot het walgelijke toe is gegaan. De radio en televisie, vooral de Vlaamse uitzendingen, hebben, in alle deftigheid dan, het hunne bijgedragen. De rektoren der vier universiteiten hebben *gezamenlijk* geprotesteerd tegen het UNO-bombardement van het hospitaal te Elisabethstad; hun optreden, dat in de Belgische politiek waarlijk uitzonderlijk mag heten, gewaagde niet van het misbruik door de Katangese weermacht gemaakt van het Rode Kruis-teken, of van de deelname van niet-uniformdragende personen van Belgische nationaliteit aan de militaire operaties: men moet het dan ook uitgesproken partijdig noemen.

In de Senaat stak de liberaal Baron Kronacker een philippica af, die zelfs door de rechtse pers iets te „gevoelig" werd genoemd; Kronacker is lid van het consultatief comité van de Banque de Paris et des Pays-Bas, president van de N.V. SUCRAF (suikerplantages en -raffinaderijen in Kivu), beheerder van UNILEVER en van enkele andere koloniale maatschappijen. Senator Hougardy (lib.), tijdens de wereldoorlog een belangrijk weerstander, diende een wetsvoorstel in om geen Belgische kontributie meer aan de UNO te betalen; Hougardy was beheerder van de goudmijnen van Kilo-Moto en van de transportmaatschappij OTRACO, en heeft algemeen erkende kontakten met Tsjombé (o.m. naar aanleiding van het wapenbestand van Kitona).

Wat nu de regering zelf betreft: ze deed het voorstel-Hougardy afstemmen, maar de socialist Spaak liet zich door dezelfde Kronacker feliciteren om zijn krachtige

protesttelegrammen; Spaak is secretaris-generaal van de NATO geweest, en op het kongres van de BSP van 16-17 dec. pleitte hij voor verhoging der militaire uitgaven en verlenging van de legerdienst. In twee telegrammen aan Thant sprak hij de „volslagen afkeuring" van de regering uit over de UNO-aktie, waaraan hij „geen politieke gedragslijn of juridische achtergrond kon bespeuren". Speciaal drong hij aan opdat de installaties van de Union Minière onbeschadigd zouden blijven. Aan de ministers van buitenlandse zaken der Drie, te Parijs bijeen, vroeg hij een „onmiddellijk wapenbestand" en pleitte voor een federaal Congo. In de Kamer veroordeelde hij de secessie, maar zei dat de UNO-operaties „geen onderscheid meer maakten tussen burgerlijke, commerciële en militaire installaties". Hij vroeg zich niet af in hoeverre dat onderscheid in Katanga nog bestond; de Kamer trouwens ook niet, want *alle* banken applaudisseerden (behalve de kommunisten).

De Belgische reactie was, globaal beschouwd, gekenmerkt door het ontbreken van kontroversen: men hoorde niemand luidop de UNO verdedigen. Dat vermindert natuurlijk niet de verdienste van de sporadische linksen die tegen de stroom trachtten op te roeien; maar ze werden veruit overstemd. De grote socialistische pers heeft weliswaar maar in zeer beperkte mate aan de anti-UNO-kampagne meegedaan, maar ze heeft ook de rechtse kreten niet systematisch ontmaskerd en tegengesproken. Alleen de rechtsen hielden het podium, en het was heel anders dan bij een diskussie over b.v. de Algerijnse oorlog of over een binnenlandse aangelegenheid, waar het voor de hele publieke opinie duidelijk is, dat er tegengestelde standpunten bestaan. De meest genuanceerde beschouwingen heeft men nog kunnen lezen in het katholieke burgerblad De Standaard, dat dan ook het ernstigste Belgische dagblad mag genoemd worden.

Vooraleer men echter de rechtse reakties op hun reële betekenis schat, moet het eeuwige probleem worden opgelost, of een perskampagne de mening van de bevolking, resp. de lezers, weerspiegelt, dan wel, of

zij slechts een *poging* tot indoctrinatie is, waarbij dus de mogelijkheid openblijft van een brede kloof tussen de opgezweepte journalist (en diens opdrachtgever) en de gemiddelde burger die bij het ontbijt of vóór bedtijd zijn krant even doorkijkt. Feiten die als maatstaf voor de werkelijke mening van de bevolking mogen gelden zijn zeldzaam. Bijvoorbeeld de motie tegen het UNO-optreden door de gepensioneerden van het socialistisch syndikaat ACOD: ook deze werd opgesteld door enkele bestuursleden, en ze zegt vrijwel niets over de gevoelens van de basis. Betekenisvoller zijn de studentenreacties aan de Gentse Rijksuniversiteit (zijn voor 2/3 katholiek). Een haastig opgerichte half-studentikoze, half-bourgeois-vereniging kondigde een anti-UNO-betoging aan. Op de tijd van 24 uur troffen alle politieke en filosofische groeperingen aan de universiteit een akkoord voor een tegenmanifestatie; alleen maakten uitzondering twee katholieke bonden, die zelden of nooit politieke kleur bekennen. Er werden moties en pamfletten gedrukt, en op de bewuste dag werd de betoging niet alleen door de politie verboden, maar er stonden ook meer tegenbetogers dan Tsjombé-partisanen. Maar de lezer moet zijn eventueel optimisme alweer indijken, want primo bleek tegelijk de mate van politieke onverschilligheid: allen tezamen waren er nog geen 100 studenten, op een bevolking van 3500, en secundo werd de prompte anti-fascistische riposte fel begunstigd door het feit dat de Tsjombé-mannen verklaarde franskiljons waren, wat steeds veel Gentse groeperingen doet steigeren.

Het probleem wordt trouwens ingewikkeld door de waarschijnlijke meningsverschillen tussen de sociale klassen: loontrekkenden, middenstanders en kleine aandeelhouders, de leidende politici en financiers.

Hoe het ook zij: de rechterzijde had het hoge woord. Als het zo is, dat, in 't algemen, dekolonisatieprocessen voor het Westen een zwaai naar rechts meebrengen, — en het heeft er wel de schijn van: zie Frankrijk, zie de States na Cuba — dan voorspelt dit op langere termijn fascistische machtsovernamen waartegen de arbeidersbeweging zich niet zal verzetten. Frank Roels

KORT BESTEK

Minister Cals subsidieert de Nieuwste Stem

De Nederlandse kunstenaarswereld heeft er een collega bijgekregen. Moeten we hem feliciteren? Of moeten wij daarmee wachten, totdat de Nieuwste Stem ons als heldentenor verrast met een lieflijke en welluidende interpretatie van

„Morgenlich leuchtend im rosigen Schein,
Von Blüt' und Duft geschwellt die Luft . . ."

Enige aarzeling bevangt ons, wanneer we ons bedenken, dat de Nieuwste Stem toch zo nieuw niet meer is; dat hij in het verleden wel eens valse tonen voortbracht en ook wel eens wat rauw klonk bij het commando: „Peloton . . . . . VUUR!"

Wie weet klinkt het straks in onze schouwburgzalen als

„Von Blut und Duft geschwellt die Luft . . .";

of, erger nog, groeit er uit de Nieuwste Stem helemaal geen heldentenor maar een brommende bas, die de woorden van de Turk Osmin uit de aria: O, *wie will ich triumphieren* gaat voortbrengen

„Erst geköpft, dann gehangen, dann gespieszt auf heisze Stangen, dann verbrannt, dan gebunden und getaucht, zuletzt geschunden!"

In ieder geval zijn wij verheugd, dat bij het aan *De Nieuwe Stem* verleende subsidie nog nooit iemand de vraag heeft gesteld, of deze als „zwijggeld" bedoeld was.

Wij zullen toch maar even wachten met feliciteren . .

W. F. W.

EX LIBRIS

EEN GESCHIEDENIS

VAN DE DUITSE COMMUNISTISCHE PARTIJ

In de reeks „Hefte zum Zeitgeschehen", uitgegeven door het „Verlag für Literatur und Zeitgeschehen" te Hannover, is zopas een nuttig en actueel boekje verschenen onder de titel „Von Rosa Luxemburg zu Walter Ulbricht". In een tachtigtal bladzijden geeft de schrijver, H. Weber, een korte schets van de geschiedenis van de Duitse communistische partij vanaf 1914 tot op heden.

Uitgaande van de situatie waarin de Duitse socialistische beweging verkeerde bij de aanvang van de Eerste Wereldoorlog, laat Weber zien hoe tengevolge van diverse scheuringen en afsplitsingen gedurende de oorlogsjaren, tenslotte twee partijen vijandig tegenover elkander zijn komen te staan: enerzijds de Socialistische Partij Duitsland, en anderzijds de Communistische Partij Duitsland.

De gehele ontwikkeling wordt toegelicht aan de hand van enkele verduidelijkende tekeningen. Voor Nederlandse lezers is het boeiend om deze gehele geschiedenis van splitsingen en scheuringen eens te vergelijken met de vrijwel analoge evolutie die de socialistische beweging in óns land in de eerste decennia van deze eeuw heeft doorlopen.

Stond de communistische partijleiding aanvankelijk op een vrij hoog intellectueel peil, na de dood van Lenin in 1924 komt hieraan in versneld tempo een einde en neemt ook de stalinisatie hand over hand toe.. De aanvankelijk revolutionaire beweging in de Sowjet-Unie verstart tot een bureaucratisch apparaat, terwijl de communistische internationale, de Komintern, een instrument wordt in handen van de centraliserende macht van Moskou, waaraan alle overige nationale communistische partijen dan ondergeschikt moeten worden gemaakt. Deze toenemende heerschappij van het apparaat weerspiegelt zich duidelijk in de samenstelling van de opeenvolgende partijleidingen. Weber geeft enkele illustratieve lijsten waarop de namen staan vermeld van de leden van de centraalcomité's van de Duitse K.P. uit de jaren 1918 tot 1925.

In 1933 wordt de communistische partij verboden, om pas weer in 1945 openlijk voor de dag te komen. Inmiddels evenwel is een groot deel van het oude kader, onder wie Ernst Thälmann, in de nazi-concentratiekampen vermoord, terwijl een kleine groep mensen

de wijk heeft genomen naar Moskou. De onafhankelijksten uit deze emigrantengroep, qua doelstellingen en mentaliteit meest revolutionairen van de oude stempel, verliezen echter het leven tijdens de grote zuiveringen in de Sowjet-Unie, zodat uiteindelijk slechts een betrekkelijk klein groepje Stalin-getrouwe apparaatdienaren overblijft.

Het is hier dat we geregeld de naam van Walter Ulbricht tegenkomen. Ulbricht, die in 1946 de kans krijgt een eigen partij-van-het-nieuwe-type op te bouwen in de Russische bezettingszône.

Inhoeverre nu, vraagt Weber zich af, is er nog sprake van enige overeenkomst tussen de oude revolutionaire groep rondom Rosa Luxemburg en de zich socialistisch noemende partij van Ulbricht? Het antwoord dat hij geeft kan ons uiteraard niet verbazen: er is geen enkel punt van overeenkomst meer te bespeuren. Van het revolutionaire élan en de brede menselijkheid waardoor zowel de persoon alsook het werk van Rosa Luxemburg werden gekenmerkt, is bij de huidige ideologisch door en door verkrampte S.E.D., die zich slechts met totalitaire machtsmiddelen weet staande te houden, niets meer te ontdekken.

Toch meent Weber een lichtpuntje te zien: zal, aldus luidt zijn redenering, het revolutionaire vuur dat het huidige Ulbricht-regiem heet te bezitten, dit regiem op de duur niet zelf verteren? Zullen degenen die thans in Oost-Duitsland (en trouwens in elk communistisch land) overstelpt worden met de revolutionaire ideeën van Marx, Engels, Lenin en (ja ook!) Rosa Luxemburg, de ogen niet opengaan voor de ideologische façade van het bewind waaronder zij leven? En zullen deze mensen dan geen bedreiging van binnenuit gaan vormen voor de totalitaire communistische machtsstructuur?

Bij het lezen van dit betoog, wordt men licht herinnerd aan de legende over Luther, die, aldus wil het verhaal, door lezing van de bijbel in opstand geraakte tegen de macht die zich van oudsher op diezelfde bijbel had beroepen en aldoende deze macht aan het wankelen heeft gebracht.

Van een ruim tachtig bladzijden tellend boekje kan men niet eisen dat het volledig is. Toch is het jammer dat enkele onderwerpen niet wat uitvoeriger zijn besproken. Over de verhouding en de onderlinge strijd tussen nazi's en communisten zou men wat meer willen weten, want wat er nu over geschreven staat in Weber's verhaal kan gemakkelijk tot misverstand leiden. Ook de vestiging van de S.E.D. en de verhouding van deze partij tot de – thans verboden – communistische partij in de Bondsrepubliek, had ik graag wat uitgebreider behandeld willen zien.

P. Valkenburgh

P. Geyl: **Huizinga als aanklager van zijn tijd.** Med. K.N.A.W. afd. letterkunde, nwe reeks, deel 24, no. 4, Amsterdam, 1961.

Huizinga, aldus de auteur, heeft als aanklager van zijn tijd onvoldoende in het oog gehouden, dat de wereldcrisis die hem benauwde veroorzaakt werd door de vestiging van totalitaire regimes in Rusland, Italië en Duitsland.

Deze tekortkoming is te verklaren uit zijn algemene houding tegenover leven en maatschappij. 'Door heel zijn oeuvre heen kan men een onwil waarnemen om economische factoren of ook zuiver politieke van staat- en machtstrijd bij het cultureel proces in rekening te brengen' (7). Hij beschouwde cultuur als een geheel boven het politieke en economische verheven 'louter geestelijk proces' (22). 'Huizinga's cultuurideaal was dat van een' ook 'maatschappelijke' élite (40), die afgeschermd is, of zich afschermt van 'het ernstige, het rauwe leven' (12). Terecht, aldus de auteur, haalde Romein de ontstentenis van enig sociaal motief bij Huizinga sterk naar voren. Ook Geyl zoekt daar 'de doorslaggevende factor' (39). Huizinga was blind 'voor realiteiten van het leven, voor politiek, voor economie, voor sociale noden'. 'Van heel die sfeer van zorg en worsteling moest hij niets hebben' (42, zelfde mening bij Wa. C. Schallenberg van Huffel: **Uren met Huizinga.** Baarn, z.j., 8, 10, 11, 25). De door Romein bepleite verheffing van de arbeidersklasse 'benauwde' hem. 'Hij immers hing met zijn hele hart aan een toestand' 'die hij gestabiliseerd zou willen zien, maar die' 'bezig was te verdwijnen' (37). 'Hij streed voor het behoud van een orde van zaken die onherroepelijk verloren was' (42, zelfde mening alhoewel voorzichtiger geformuleerd bij Th. J. G. Locher: **Johan Huizinga.** Jrbk Maatsch. Ned. Letterkunde, 1945/46, Leiden, 1947, 104). Hier ligt, aldus de auteur, 'een beslissend punt als men Huizinga's geestesgesteldheid verklaren wil' (37).

In 'de geest van verzet tegen de' eigen tijd ziet Geyl Huizinga beinvloed door het vèrgaand aestheticisme van de negentigers bij hem verbonden met 'een nostalgische stemming', met 'een neo-romantisch zich wegdromen in de Middeleeuwen' (18).

Hiermee houdt de tweede belangrijke tekortkoming verband die Geyl hem aanwrijft: ten detrimente van het heden, waarin Huizinga zich niet thuis voelde, heeft hij het verleden onhistorisch 'haast' 'moedwillig' (8) geïdealiseerd.

Zich in Huizinga's psychisch leven verdiepend besluit de auteur tot twee slecht met elkaar harmoniërende neigingen in zijn persoonlijkheid (21), tot een 'onopgeloste tegenstelling' die men 'tot het laatst toe bij hem kan waarnemen' (19) 'tussen rede en mystiek'

(38). Het was een dilemma dat hem 'nooit' (28) losliet.

Twee opmerkingen:

1) In navolging van Verwey bepleit Geyl een **'onvoorwaardelijk geloof'** in de scheppende vermogens van de menselijke geest (4, vet door mij, E. V.). Huizinga, zo constateert hij misprijzend, miste dat onvoorwaardelijk geloof en liet zich overwoekeren door de 'gifplanten' van 'ondergangsgedachten, tobberijen' en 'moedeloosheden' (4). Zijn 'fundamentele vergissing' is 'kleingelovigheid'.

Plaatsen we de auteur nu voor het dilemma waarvoor hij Huizinga stelt: spreekt hij bij dit verwijt van 'kleingelovigheid' (9) nu als man van de rede of als mysticus? Komt Geyl na de geleerdentoga te hebben afgelegd, nu op het toneel gehuld in het kemelharen kleed van de prediker?

2) Doordat Geyls studie in meerdere trekken overeenkomt met de vroeger over Huizinga verschenen literatuur is de lezer er al mentaal op voorbereid zijn kritiek te onderschrijven. Huizinga had de geschetste beperktheden, hij was individualist, hij leed aan escapisme. Maar tegelijk: hoe ernstig was hij, hoe oprecht, hoe – dikwijls – innerlijk ontspannen, hoe ingetogen, hoe bescheiden, hoe volslagen verstoken van aggressieve aandriften, van de zucht de eigen persoon op de voorgrond te plaatsen, van de neiging door kritiek op anderen zelf te schitteren. Hoe wars was hij van iedere pose. Sterker accentuering hiervan zou hebben doen uitkomen dat de door Huizinga bepleite ascese en katharsis niet per se zo onbetekenend zijn als Geyl suggereert (10, 26).

E. E. G. Vermeulen.

ERRATA

In de Nieuwe Stem van januari 1962 is in de bespreking van het werk van Dirk Coster een uiterst storende zetfout ingeslopen. Er staat op blz. 62, r. 16 van onder: „in elk geval heeft de systematische bestrijding ook ons vrienden en bewonderaars doen verstommen", in plaats van: „ook soms vrienden en bewonderaars doen verstommen".

De voorlaatste zin op blz. 64 is onleesbaar geworden, doordat daar in r. 8 van boven zijn weggevallen de woorden: „dan zal men er een schrijver vinden veel onberekenbaarder dan men wist, in elk geval soms veel vlijmender".

In de Kroniek van het Proza van A. Romein-Verschoor komt eveneens een drukfout voor: de vijfde regel van onder af staat ook op de plaats van de negende regel. Deze negende regel (van onder af) moet luiden: „. . . . haar beroepsmatig geduld en vriendelijkheid tegenover . . ."

Aan dit nummer werkten mee:

Rein Bloem (Donarstraat 4, Amsterdam), leraar Nederlands; publiceerde poëzie, o.a. in Vrij Nederland, Folia Civitatis.

Maria de Groot (Pretoriusplein 7-III, Amsterdam), studeert Nederlands en theologie; publiceerde poëzie in De Mars, Dichters Omnibus en Folia Civitatis.

Prosper de Smet (Bosuilstraat 48, Wondelgem, België), technisch bediende (lay-out typografie); publiceerde Van den os op den ezel (gedichten), De ontploffing (roman), Aan de voet van 't Gravensteen (satyre).

J. C. M. Kruisinga (Terpstra) (Almeloseweg 11, Vriezenveen), notaris; publiceerde de gedichtenbundels Het klokhuis, Koudvuur, Geasa.

Frank Roels (Guido Gezellestraat 10, Gent) assistent Rijksuniversiteit Gent (medicus); lid Alg. Verg. Hum. Verbond; publiceerde Humanisten en anticonceptiva (Vrije Woord 1959), Katanga (Forum academiale 1962), Bescherming burgerbevolking is oorlogspropaganda (Links 1962).

Prof. Mr. B. V. A. Röling, hoogleraar in het strafrecht en volkenrecht aan de Universiteit van Groningen; publiceerde o.a. Nieuw-Guinea als wereldprobleem (1958), De criminologische betekenis van Shakespeare's Mac Beth, De wetenschap van oorlog en vrede (Groningse Diesrede, 1961).

Leo Ross (Trompenburgerstraat 117-I, Amsterdam), studeert Nederlands; een bundel verzen zal eind van dit jaar verschijnen, publiceerde gedichten in Folia Civitatis.

Hedwig Speliers (Astridlaan 11, Nieuwpoort België), lerares M.O.; publiceerde Exotische Diergedichten (1957), Ons bergt een cenotaaf (gedichten, 1961).

H. G. Surie (Vechtstraat 131-II, Amsterdam), studeert sociografie.

Th. van Tijn (Pekelharingstraat 11, Amsterdam), leraar geschiedenis; publiceerde historische studies; redacteur „Socialistisch Perspectief".

Paul Valkenburgh (Droppingsveld 13, Groningen), wetenschappelijk ambtenaar Sociol. Instituut; werkt regelmatig mee aan vakbladen en enkele couranten (Soc. Gids, Mens en Maatschappij, Intern. Spectator, Parool).

E. E. G. Vermeulen (Huissensestraat 99-IV, Arnhem), leraar M.O.; publiceerde Fruin over de wetenschap der geschiedenis (1956), Huizinga over de wetenschap der geschiedenis (1956). (Heeft deel 3 Romein over de wetenschap der geschiedenis in voorbereiding.)

Pacifistisch Socialistische Partij **P. S. P.**

De P.S.P. heeft bij de verkiezingen in 1958 en 1959 een verrassend succes behaald. ***Waarom?***

Omdat de P.S.P. de enige partij is die een konsekwente strijd voert tegen oorlogsvoorbereiding en atoombewapening;
omdat de P.S.P. stelling neemt tegen de schandelijke welvaartsverdeling ten koste van de arbeidersbevolking en andere achtergebleven volksgroepen;
omdat de P.S.P. principieel strijdt

voor socialisme en vrede.

Kiest daarom de Pac. Soc. Partij

en geeft haar uw *steun* door een bijdrage te storten op de girorekening van de penningmeester van het **Verkiezingsfonds v.d. P.S.P. te Amsterdam nr 151600**

Neemt een abonnement op het blad Bevrijding à *f* 6,- per jaar.
Opgaven en inlichtingen: Postbus 700, Amsterdam.

Het volgende nummer van DE NIEUWE STEM zal weer een dubbelnummer zijn, getiteld:

Van neen tot grondwetsartikel
(Scenario der Kunstpolitiek 1862-1962)

onder red. van: Prof. Dr. N. A. Donkersloot en Mr. G. J. P. Cammelbeeck. Dit dubbelnummer zal omstreeks 31 maart verschijnen.

Ook van de jaargang 1961 zullen
STEMPELBANDEN
beschikbaar zijn om de losse afleveringen in te binden.
Prijs *f* 3,-

Verkrijgbaar in de boekhandel en bij:
UITGEVERIJ „NIMO" MONNICKENDAM
Kerkstraat 48-50 - Giro 256907 - Telefoon (02995) 336

Het abonnement kan uitsluitend ingaan per 1 januari of 1 juli en kost voor Nederland *f* 11,50 per jaar (*f* 6,50 per half jaar). Voor Belgie Bfr. 175 per jaar. Voor buitenland *f* 15,– resp. Bfr. 225. Voor studenten ingeschreven aan een Nederlandse of Belgische Universiteit is de prijs resp. *f* 10,– en Bfr. 150.
Losse nummers *f* 1,50, resp. Bfr. 25.

De Nieuwe Stem

Bijzondere afleveringen die nog leverbaar zijn:

★ GELOOF-ONGELOOF, een discussie over dit onderwerp, waarvan deelnemers: W. F. Wertheim, J. J. Buskes, O. Noordenbos, B. Delfgaauw, J. Kruithof, Leo Apostel en anderen.

128 pag. (2 delen) **ƒ 3,– /Bfr. 50**

★ 12 OP 1 BALCON, waarin besproken worden: Soekarno, Ho Chi-minh, Kassem, Nasser, Tito, Verwoerd. Bourguiba, De Gaulle, Nkrumah, Salazar, Trujillo, Castro.
Een confrontatie met bestuursvormen, die gekenmerkt worden door duidelijk dictatoriale trekken.
Inleiding en samenvatting van Prof. Fr. de Jong Edz.

160 pag. en uitslaande illustratie **ƒ 3,75/Bfr. 60**

★ GARCIA LORCA-NUMMER, geheel gewijd aan de op 19 augustus 1936 vermoorde grote Spaanse dichter, met medewerking van: Prof. Dr. G. J. Geers, Francisco Carrasquer, Hendrik de Vries e.a. Met foto.

48 pag. **ƒ 1,50/Bfr.25**

★ SPANJENUMMER, een zeer objectieve beschouwing van de huidige toestand in Spanje en een vlammend protest tegen het Franco-regiem. Samengesteld door Dr. G. J. Geers, met medewerking van o.a.: Francisco Carrasquer, Jef Last, Albert Helman, Z.E. J. M. de Semprún Gurrea en vele anderen.

104 pag. en 4 pag. kunstdrukillustraties ƒ 2,80/Bfr. 40

★ KUNSTNUMMER met medewerking van: Mevrouw Dr. A. Romein-Verschoor, Paul Citroen, Anthonie Donker, Johan de Meester, G. Th. Rietveld, A. van Domburg en Willem Andriessen.

128 pag. en 8 pag. kunstdrukillustraties ƒ 3,50/Bfr. 55

★ DROOGSTOPPELNUMMER, met medewerking van: W. F. Wertheim, Mevr. A. Romein-Verschoor, P. Spigt, G. J. Resink, J. J. Buskes, J. B. Charles en Th. van Tijn. Hierin o.a. heropening discussie over de zaak van Lebak en voor het eerst in de geschiedenis een foto van Batavus Droogstoppel.

120 pag. en 4 pag. kunstdrukillustraties ƒ 3,25/Bfr. 45

Verkrijgbaar in de boekhandel en bij

UITGEVERIJ „NIMO" MONNICKENDAM

Kerkstraat 48-50 - Giro 256907 - Telefoon (02995) 336